

B.I.R.

1468

MIHAIL EMINESCU.

(Contribuții la studiul vieții și opere sale) № _____

De

Dr. J. Grămadă.

Retipărire din „Mittellungen des rumänischen Instituts zu Wien“ de sub conducerea dlui prof. univ. și consilier aulic Dr. Wilhelm Meyer-Lübke.

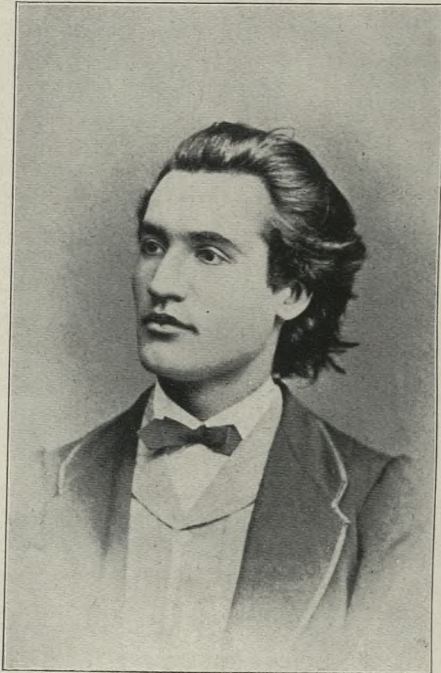
Heidelberg 1914

Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

M. Eminescu ca student la Viena.

(După o fotografie făcută la Praga în atelierul lui J. Tomáš
în 7 Februarie (1871?). Originalul se află în posesiunea dlui
E. Hodoș (Sibiu).

B.I.R.

1468

MIHAIL EMINESCU.

(Contribuții la studiul vieții și operei sale)

De

Dr. J. Grămadă.

Retipărire din „Mitteilungen des rumänischen Instituts zu Wien“ de sub conducerea dlui prof. univ. și consilier aulic Dr. Wilhelm Meyer-Lübke.

Heidelberg 1914

Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

MICHAEL SMINIBSCU

(1914-1915)

Dr. J. G. G. G.

1574

Mihail Eminescu.

(Contribuții la studiul vieții și operei sale).

Introducere.

Lucrarea de față n'are pretenția să fie o biografie completă a lui Eminescu, ci — după cum o spune și titlul — numai o simplă contribuție la studiul vieții și operei lui Eminescu. Ea conține, înainte de toate, tot ce-am descoperit eu însumi, sau prin amabilitatea unor prieteni, relativ la Eminescu; sunt și unele date nouă, dar fragmentare, cari apar aici pentru prima dată și pe cari, adunându-le și comentându-le, pentru o mai ușoară înțelegere, le dau publicității spre studierea vieții și operei marelui nostru poet.

Recunosc că, în admirația și cultul meu pentru Eminescu, am mers uneori poate prea departe, publicând și unele amănunte biografice de mai puțină importanță; biografii și criticii poetului vor alege însă ceea ce le va conveni lor mai bine. Nu putem ști azi dacă un amănunt biografic sau literar, în aparență mai puțin însemnat, nu va servi mai târziu, în legătură cu alte fapte, la lămurirea unor chestiuni cu mult mai importante, relative la viața și opera poetului.

Celor cari îmi vor face, poate, imputarea că am intrat în viața intimă a lui Eminescu, publicând unele lucruri cari n'ar fi trebuit să fie știute de toată lumea, le voi răspunde cu cuvintele foarte potrivite ale unui biograf al său: „*Biografie completă este aceea, care poate să satisfacă pe toți: criticului să-i dea lămuririle trebuincioase explicării operelor de artă ale creatorului lor; savantului să-i procure amănuntele ce-i trebuie pentru studiile sale psihologice și psihiatrice*“ (N. Zaharia).

La adunarea materialului necesar pentru lucrarea mea am fost ajutat cu o deosebită bunăvoință și prevenire, — fie cu fapta, comunicându-mi-se unele acte și informații relative la Eminescu, fie cu sfatul — de dl *Titu Maiorescu*, președinte al consiliului de miniștri și ministru de externe din România; de dnii: consilier aulic și prof. univ., *Dr. Wilhelm Meyer-Lübke*; cons. aulic și prof. univ., *Dr. H. Obersteiner* (Viena);

Constantin Noe, licențiat în litere (București); consilier aulic și membru al Academiei Române, *T. V. Stefanelli* (Cernăuți); profesor la Academia de comerț din Viena și membru al Academiei Române, *N. Teclu*; *Dr. Sterie N. Ciurcu*, medic (Viena) și *Dna Letiția Kreycz n. Hodoș* (Buda-pesta). Tuturor acestor onor. Domni, precum și Academiei Române din București, cvesturei universității din Viena, societății academice „România Jună” din Viena și Dșoarei *Lucia A. C. Popovici* (Viena), de ale căror acte și cărți m'am folosit, le exprim și pe această cale mulțumita mea cea mai profundă.

I. M. Eminescu la universitatea din Viena.

Despre timpul cât a fost înscris Eminescu la universitatea din Viena și despre studiile ce le-a făcut aici, n'avem pân'acum date cu totul sigure, deși cunoașterea exactă a acestor amănunte este absolut necesară pentru scrierea biografiei poetului. Prietenii săi, din vremea aceea, sunt foarte nesiguri în amintirile lor despre Eminescu la universitatea din Viena și despre *felul* și *durata* studiilor sale, neputând preciza nici unele fapte mai însemnate, pe cari le datează câte-odată greșit; asemenea și biografilor săi le-a succes numai în parte să capete informații mai precise.

Când a venit Eminescu la Viena, câtă vreme a stat aici și ce fel de cursuri a urmat la universitate?

În urma datelor publicate pân'acum de biografii și de prietenii săi, știm că Eminescu, după ce se împăcase cu tatăl său și cu întreaga familie, cari erau supărați din pricina vieții de vagabond ce-o ducea ca actor ambulant, s'a hotărât să studieze filozofia, pentru care scop a plecat în toamna anului 1869 la Viena, unde se înscrise la facultatea de filozofie ca auzitor extraordinar.¹

Data sosirii lui Eminescu la Viena, adevă toamna anului 1869, este confirmată și de unii dintre foștii săi colegi. „La finea anului 1869 petrecea Eminescu deja în Viena, înscris la universitatea de acolo, ceea ce ni-a împărtășit tot profesorul Ilie Luția,² serie dl Dr. Radu I. Sbiera. Asemenea și un anonim amintește în „Revista politică”: „În anii 1869, 1870, 1871 a petrecut Eminescu în Viena, cercetând ca student extraordinar prelecțiunile dela universitate.”³

¹ *Mihail Eminescu*, *Diverse*; cu o prefață de I. L. Caragiale, Iași (1899) p. 125 și *Ioan Scurtu*, *Mihail Eminescu's Leben und Prosaschriften*, p. 275 în „Zehnter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache” (Rumänisches Seminar) zu Leipzig. Herausgegeben von dem Leiter des Instituts Prof. Dr. Gustav Weigand. Leipzig 1904.

² *Dr. Radu I. Sbiera*, *Amintiri despre Eminescu*, p. 101 din „Almanach literar” pe anul 1903, Cernăuți 1903 (Întrunirea academică română „Bucovina”).

³ *Revista politică* (Suceava, Bucovina) 1 August 1889. Anonimul respectiv pare să fie sau dl T. V. Stefanelli sau Matei Lupu, ambii foști colegi cu Em. la Viena, iar mai târziu redactori la acea revistă.

Cel mai bine informat dintre toți prietenii lui Eminescu este de sigur dl Slavici, și cu toate aceste nici dsa, vorbind d. ex. despre pregătirile ce trebuiau făcute pentru congresul studentesc dela Putna, care s'a ținut în vara anului 1871, nu este destul de precis în privința timpului: „Diminețile Eminescu asista dimpreună cu mine la lecțiunile lui *Rudolf Ihering* și ale lui *Lorenz Stein*, pentru-ca între lecțiuni să putem discuta cestiunile ce urma să fie rezolvate în congres“.¹ Când a urmat Eminescu la Ihering și Stein nu ne spune precis dl Slavici, care, de altfel, confundă în acel articol — după cum am arătat aiurea² — evenimentele anului 1871 cu cele din 1870, așa că numai cu greu ar putea afla un viitor biograf al lui Eminescu când a urmat acesta la cei doi profesori amintiți. În articolul „*Eminescu-omul*“ dl Slavici este mai exact. După ce amintește că l-a cunoscut pe Eminescu „în iarna anului 1869 la Viena, unde ne urmam studiile universitare“³, dsa scrie următoarele: „Eminescu era înscris la facultatea de filozofie, dar îl vedeam regulat la interesantul curs de economie națională al lui *Lorenz Stein*, precum și la cel de drept roman al lui *Ihering*“.⁴

Dintre biografii lui Eminescu numai dl I. Scurtu⁵ are unele date sigure despre studiile ce le-a făcut poetul la Viena. Dsa înșiră în scrierea dsale despre Eminescu — după informațiile oficiale ce le-a primit dela universitatea din Viena — cursurile ce le-a urmat acesta la Viena în semestrul de iarnă din 1869/70 și adaugă comunicările trimise de dl Slavici, care spune că Eminescu a luat parte nu numai la cursurile amintite ale lui *Lorenz Stein* și *Ihering*, ci și la cele de anatomie la *Hirtl* și de fiziologie la *Brücke*, ba cerceta foarte des și clinicele profesorilor mai de seamă.⁶ Și dl Chendi amintește ceva despre studiile lui Eminescu la Viena, zicând că: „în caietele lui găsim notițe luate după un curs de psihologie etnică, *Einleitende Gedanken über Völkerpsychologie*, Viena 1871“.⁷ Afirmția aceasta n'are însă temei, deoarece la universitatea din Viena, dela anul 1868 până la 1873, n'a ținut nime nici un curs de psihologie etnică, după cum m'am convins eu însumi din programul de cursuri universitare pentru cei cinci ani amintiți. E mult mai probabil deci că Eminescu și-a făcut notițele respective după

¹ I. Slavici, Serbarea dela Putna, p. 930 din „Convorbiri literare“ anul XXXVII 1903 No. 10.

² I. Grămadă, Societatea acad. social-lit. „România Jună“ (monografie istorică), Arad 1912 p. 39 Nota 1.

³ I. Slavici, Eminescu-omul, p. 3 din „Omăgiu lui Mihail Eminescu cu prilejul a 20 de ani dela moartea sa“, București 1909 (Comitetul comemorării—Galați).

⁴ I. Slavici, Eminescu—omul etc. p. 8.

⁵ I. Scurtu, o. c. p. 274—279.

⁶ idem, p. 275.

⁷ *Ilarie Chendi*, Prefață la „M. Eminescu, Opere complete I Literatura populară; București 1902 p. VII“ (Editura „Minervei“).

vr'o carte de psihologie etnică, pe care va fi cetit-o a casă, după cum îi era obiceiul.¹

Asupra *duratei* timpului cât a petrecut Eminescu la Viena, biografiilor lui n'au date sigure și de aceea se contrazic unii pe alții. În „Memoriu asupra lui Eminescu,”² după care citează și dl Scurtu³, se spune că Eminescu a petrecut în Viena până în vara anului 1871, când s'a îmbolnăvit, din care cauză a și fost luat de frate-său Șerban și dus la Ipotești. După o cură mai îndelungată în casa părinților săi, Eminescu — spune memoriul respectiv — a plecat la universitatea din Jena, unde a stat un an, până în vara anului 1872, când s'a dus la Berlin. Dl Scurtu, care a primit informații sigure dela cvestura universității din Jena, neagă, cu drept cuvânt, că Eminescu ar fi studiat la universitatea respectivă, presupune însă numai că poetul a putut să petreacă, probabil, la Jena, fără să urmeze oarecari cursuri.⁴ Cu toate aceste dl Corneliu Botez⁵ repetă eroarea din „Fântâna Blanduziei” și publică, în rezumat, dar fără nici o schimbare esențială, „memoriul” căpitanului Matei Eminescu, fratele poetului, din numita revistă, de unde a fost reprodus apoi și în „Diverse” pp. 122—127, deși încă în 1903 dl Filimon Taniac a publicat⁶, cel dintâi, iar mai târziu „Sămănătorul”⁷, două scrisori ale lui Eminescu, trimise din Viena în anul 1872 către părinții săi, cărora le cerea bani pentru înscriere la universitate. În timpul din urmă atât dl N. Zaharia⁸, cât și subsemnatul în a sa „Monografie a României June”⁹, au dovedit în mod evident că Eminescu n'a putut petrece în 1872 la Jena, deoarece pe vremea aceea se afla în Viena.

Aceste-s știrile principale ce le avem pân'acum despre studiile lui Eminescu la universitatea din Viena. După înșirarea și compararea lor întreolaltă căpătăm următorul rezultat, destul de nesatisfăcător: Eminescu a venit la Viena în toamna anului 1869 și a stat — afară de vacanțe — până la finea semestrului de vară din anul 1872, fiind înscris numai în singur semestru ca student extraordinar la facultatea filozofică (de litere) în toamna anului 1869. Faptul că a fost student „extraordinar” se explică prin împrejurarea că Eminescu n'avea bacalaureatul (maturitatea) de la o școală medie, după cum ne spune dl Dr. Radu I. Sbiera.¹⁰

¹ I. Scurtu, o. c. p. 276. — ² Fântâna Blanduziei No. 27 din 1889.

³ I. Scurtu, o. c. p. 278 și 279. — ⁴ *idem* p. 279 la nota de sub linie **.

⁵ Corneliu Botez, Viața poetului Mihail Eminescu, p. 61 din „Omagiu lui Eminescu” etc.

⁶ Filimon Taniac, „Mihail Eminescu, patru epistole,” 1872—1873 p. 41—48 din „Almanach literar” pe anul 1903, Cernăuți 1903 (Intrunirea academică română „Bucovina”).

⁷ Sămănătorul, p. 624—25, București 1903.

⁸ N. Zaharia, Mihail Eminescu, viața și opera sa. București 1912 p. 27.

⁹ I. Grămadă, o. c. p. 53—60.

¹⁰ Dr. Radu I. Sbiera, o. c. p. 101.

Repăusatul Vasile Morariu, consilier la curtea de casație din Viena și prieten al poetului, a spus într'o ședință literară a „României June“ din 1909, aranjată de societate în amintirea lui Eminescu, că acesta s'a înscris la universitatea din Viena în baza unui atestat de studii secundare, exoperat de Silvestru Morariu, pe atunci (1869) membru în consistoriul din Cernăuți, iar mai târziu Mitropolit al Bucovinei și Dalmației.¹

Ce a făcut însă Eminescu la Viena în răstimpul cât n'a fost înscris la universitate? Să se fi ocupat numai cu chestiunile ce se desbăteau în ședințele celor trei societăți studențești, din care a făcut pe rând parte, ca: „Societatea literară și științifică“, societatea „România“ și societatea „România Jună“? Dar cum a putut fi membru „*ordinar*“ în cele trei societăți, când statutele lor de pe vremea ceea spun în mod clar — cu deosebire ale celor două societăți din urmă — că membri în numitele societăți pot fi numai studenții înscrși la vr'o școală superioară cu rang academic?

§ 6 din statutele societății studențești, științifice-sociale, „România“, întărite de Locotenența Austriei de jos în 25 April 1868, conține următoarea dispoziție: „Membri ordinari pot fi toți studenții, de naționalitate română, dela școlile superioare din Viena“;² iar § 5 din statutele societății academice sociale-literare „România Jună“, întărite de Locotenența Austriei de jos în 25 Martie 1871, spune: „Membri ordinari pot fi toți studenții români dela școlile superioare din Viena cu rang academic, pecum și acei cari, după terminarea studiilor lor academice, în decursul cărora au fost membri ai societății, petrec încă în Viena“.³ Statutele „Societății literare și științifice“ erau cu mult mai liberale, căci în virtutea § 5 puteau să facă parte din societate și alți Români, chiar dacă nu erau studenți; de aceea ele nu ne privesc. Cum se face deci că Eminescu, deși a fost înscris *un singur semestru* la universitate, — după cum scrie dl I. Scurtu⁴ — totuși a putut fi membru *ordinar* în toate cele trei societăți studențești, și aceasta când știm că avea atâția adversari cari puteau să denunțe acest fapt? Sunt incomplete informațiile oficiale ale dlui Scurtu, primite dela universitatea din Viena, sau cele două societăți, „România“ și „România Jună“, au făcut o excepție cu Eminescu și au călcat statutele lor de dragul lui?

În urma cercetărilor mele în arhiva cvesturei dela universitatea din Viena, m'am convins că dl Scurtu a primit informații incomplete. În arhiva cvesturei am aflat *trei* naționale ale lui Eminescu pentru cele *trei* semestre, cât a fost înscris la universitate, și anume: *primul semestru la filozofie, iar al doilea și al treilea la drepturi*, cu toate că urma și diferite cursuri de filozofie, care era obiectul său de predilecție.

¹ I. Grămadă, o. c. p. 46. — ² Actul No. 26 din arhiva „României June“.

³ Actul 274 a din arhiva „României June“.

⁴ I. Scurtu, o. c. p. 274—75.

„Naționalele“ aceste, scrise cu mâna sa proprie, conțin date prețioase despre *durata și felul* studiilor lui Eminescu la universitatea din Viena, precum și alte amănunte biografice. O fotografiare a lor n'a fost însă posibilă, deoarece nu mi s'a permis, și de aceea le-am copiat pe tustrele într'un mod cât se poate mai fidel. O traducere în limba românească cred că este superfluă.

Pe *Naționala I* se află unele notițe scrise de o mână străină. Sus în colțul din stânga e scris: $\frac{2}{10}$ 8ber, adică 2 Octomvrie, ziua în care s'a înscris Eminescu la universitate. În colțul din dreapta, sus, sunt două inițiale mari: A. O. (*außerordentlich*) adică auzitor extraordinar. Cursurile însemnate de mine cu*) sunt șterse ulterior de însuși Eminescu, probabil din lipsă de bani, căci ele nu colidează (coincid) cu celelalte cursuri, după cum se poate constata din nota subliniară ce va urma mai în colo. De desuptul listei de cursuri stă scris: *gez. J. A.*,¹ iar mai jos: *15 fl 75 kr*, adică suma banilor colegiali. Jos, în colțul din stânga, iarăși întâlnim data $\frac{2}{10}$ 8ber 1869; asemenea și în cel din dreapta: $\frac{2}{10}$ *Stefan*. Acesta era atunci decan al facultății de filozofie. Jos de tot, la marginea naționalei, se află următoarea observare: *zurückbezahlt 2 fl 10 für Prof. Barach am $\frac{30}{10}$ 8ber*. vide *Ausgabejournal Wts. (Wintersemester) 1869/70.*²

La *Naționala II*, pentru semestrul de iarnă 1871/72, sunt de observat următoarele: Sus, în colțul din dreapta, cuvântul prescurtat „*Außer[ordentlich]*“, extraordinar. Cursul profesorului Siegel, însemnat de mine cu*), a fost șters ulterior de Eminescu. Dedesuptul listei de cursuri se află: *vidi Maassen*. Acesta era pe atunci decanul facultății de drept.

Naționala III, pentru semestrul de vară (April 1872—Iulie 1872), conține aceste notițe: Sus în colțul din stânga stă scris: „*außerordentlich*“ (extraordinar). De desuptul seriei de cursuri: A. 2. 2386, 12 fl 60, adică numărul de ordine și suma banilor colegiali. Pe această națională nu se află deloc iscălitura decanului.

Neavând Eminescu destul spațiu pentru ca să scrie în naționalele sale titlul complet al cursurilor și fiind aceasta de interes pentru cunoașterea *exactă* a materiilor ce se predau atunci la universitate, le transcriem în întregime după „*Öffentliche Vorlesungen an der K. K. Universität zu Wien*“ pentru cele trei semestre, împreună cu indicarea zilelor și orelor în cari se țineau cursurile respective și le publicăm pe pp. 230—231. Iată copia celor trei naționale:

¹ Nu știu ce înseamnă prescurtarea aceasta. N. A.

² În națională Em. a scris *Barasch*; se va fi gândit, probabil, la Iuliu Baraș Nota autorului.

I. Nationale.

Vor- und Zuname des Studirenden:	<i>Michael Eminescu</i>		
Vaterland und Geburtsort:	<i>Romänien. Bottuschan</i>		
Muttersprache, Alter:	<i>romanisch. 20 Jahre</i>		
Religion, welchen Ritus oder Konfession:	<i>gr. n. u.</i>		
Wohnung des Studirenden:	<i>Alsergrund, Porzellangasse Nr. 9</i>		
Vorname, Stand und Wohnort seines Vaters:	<i>Georg Eminescu, Gutsbesitzer Bottuschan</i>		
Name, Stand und Wohnort seines Vormundes:			
Bezeichnung der Lehranstalt, an welcher der Studirende das letzte Semester zugebracht:	<i>Privatlehranstalt in Bucarest</i>		
Genießt ein verliehen von	Stipendium (Stiftung) im Betrage von fl. kr. unter dem 18... Z.		
Anführung der Grundlage, auf welcher der Studirende die Immatrikulation oder Inskription anspricht:			
Verzeichniss der Vorlesungen, welche der Studirende zu hören beabsichtigt.			
Gegenstand der Vorlesung:	Wöchentliche Stundenzahl derselben	Name des Dozenten	Eigenhändige Unterschrift des Studirenden etc.
<i>Practische Philosophie</i>	5	<i>Dr. Robert Zimmermann</i>	<i>M. Eminescu (ss).</i>
<i>Geschichte der Philosophie</i>	3	<i>Dr. Zimmermann</i>	
<i>Philosophisches Conversatorium</i>	1	<i>Dr. Zimmermann</i>	
<i>Philosophische Prinziplehre und historisch-kritische Einleitung in die Philosophie</i>	3	<i>Karl Sigmund Barasch-Rappaport</i>	
<i>Philosophische Übungen, Lectüre u. Erklärung des Descartes, Spinozza u. Leibnitz*)</i>	1	<i>Rappaport</i>	
<i>Geschichte u. Kritik des Gottesbegriffes in den modernen Weltanschauungen*)</i>	1	<i>Rappaport</i>	
<i>Einleitung in die Philosophie mit Zugrundelegung des ersten Buches der aristotelischen Metaphysik</i>	2	<i>Theodor Vogt</i>	
<i>Italiänische Gramatik**)</i>	2	<i>Cattaneo</i>	
<i>Italiänische Übungen**)</i>	2	<i>Cattaneo</i>	

*) Cursurile aceste sunt şterse cu condeul de însuşi Eminescu. Nota autorului.

II. Nationale.

Vor- und Zuname des Studirenden:	<i>Michael Eminescu</i>
Vaterland und Geburtsort:	<i>Rumänien — Bottuschan</i>
Muttersprache, Alter:	<i>rumänisch — 22 Jahre</i>
Religion, welchen Ritus oder Konfession:	<i>griech. orient.</i>
Wohnung des Studirenden:	<i>Wieden — Schaumburgergasse Nr. 15</i>
Vorname, Stand und Wohnort seines Vaters:	<i>Eminescu, Grundbesitzer, Bottuschan</i>
Name, Stand und Wohnort seines Vormundes:	
Bezeichnung der Lehranstalt, an welcher der Studirende das letzte Semester zugebracht:	<i>Wiener Universität</i>
Genießt ein verliehen von	Stipendium (Stiftung) im Betrage von fl. kr. unter dem 18... Z.
Anführung der Grundlage, auf welcher der Studirende die Immatrikulation oder Inskription anspricht:	<i>War im Wintersemester 1869/70 inscribirt</i>

Verzeichniss der Vorlesungen, welche der Studirende zu hören beabsichtigt.

Gegenstand der Vorlesung	Wöchentliche Stundenzahl derselben	Name des Dozenten	Eigenhändige Unterschrift des Studirenden etc.
<i>Institutionen und Geschichte des römischen Rechtes</i>	8	<i>Prof. Dr. Jhering</i>	<i>M. Eminescu (ss.)</i>
<i>Deutsche Reichs- und Rechtsgeschichte*)</i>	5	<i>Prof. Dr. Siegel</i>	
<i>Praktische Philosophie</i>	5	<i>Dr. R. Zimmermann</i>	
<i>Geschichte der Philosophie</i>	3	<i>Dr. R. Zimmermann</i>	
<i>Allgemeine Pädagogik</i>	3	<i>Dr. Th. Vogt</i>	

*) Cursul acesta este ținut cu condeiu de însuși Eminescu. Nota autorului.

III. Nationale.

Vor- und Zuname des Studirenden :	<i>Michael Eminescu</i>		
Vaterland und Geburtsort:	<i>Bottuschan, Rumänien</i>		
Muttersprache, Alter :	<i>rumänisch — 22 Jahre</i>		
Religion, welchen Ritus oder Konfession :	<i>griech. orient.</i>		
Wohnung des Studirenden :	<i>Landstrasse Gärtnergasse Nr. 5</i>		
Vorname, Stand und Wohnort seines Vaters:	<i>Georg — Gutsbesitzer Bottuschan</i>		
Name, Stand und Wohnort seines Vormundes:			
Bezeichnung der Lehranstalt, an welcher der Studirende das letzte Semester zugebracht:	<i>Wiener Universität</i>		
Genießt ein verliehen von	Stipendium (Stiftung) im Betrage von fl. kr. unter dem	18... Z.	
Anführung der Grundlage, auf welcher der Studirende die Immatrikulation oder Inskription anspricht:	<i>Meldungsbogen</i>		
Verzeichniss der Vorlesungen, welche der Studirende zu hören beabsichtigt:			
Gegenstand der Vorlesung	Wöchentliche Stundenzahl derselben	Name des Dozenten	Eigenhändige Unterschrift des Studirenden etc.
<i>Pandecten I Buch. Allgemeine Lehren</i>	5	<i>Prof. Dr. Arndts</i>	<i>M. Eminescu (ss.)</i>
<i>Logik</i>	3	<i>Prof. Vogt</i>	
<i>Geschichte der Philosophie</i>	4	<i>Dr. Zimmermann</i>	

Semestrul de iarnă 1869/70.

- Dr. Robert Zimmermann*, Praktische Philosophie (Luni, Marți, Miercuri, Vineri și Sâmbătă, dela 10^h—11^h).
- Dr. Robert Zimmermann*, Geschichte der Philosophie. I. Kursus: Das Altertum (Luni, Miercuri și Vineri dela 5^h—6^h p. m.).
- Dr. Robert Zimmermann*, Philosophisches Konservatorium; Publicum, adeică fără plată (Marți dela 5^h—6^h).
- Karl Sigmund Barach-Rappaport*, Philosophische Prinzipienlehre und historisch-kritische Einleitung in die Philosophie (Luni, Miercuri și Vineri dela 12^h—1^h).

- Karl Sigmund Barach-Rappaport*, Philosophische Übungen, Lektüre und Erklärung ausgewählter Schriften von Descartes, Spinoza und Leibnitz (Joi dela 11^h—12^h).
- Dr. Theodor Vogt*, Einleitung in die Philosophie mit Zugrundelegung des ersten Buches der Aristotelischen Metaphysik (Joi și Vineri dela 9^h—10^h).
- Giannaria Cattaneo*, Italienische Grammatik (Marți și Joi dela 3^h—4^h).
- Giannaria Cattaneo*, Italienische Übungen (Marți și Joi dela 4^h—5^h).

Semestrul de iarnă 1871/72.

- Prof. Dr. Rudolf Ihering*, Institutionen und Geschichte des römischen Rechtes (Luni, Marți, Miercuri și Vineri dela 11^h—1^h).
- Prof. Dr. Heinrich Siegel*, Deutsche Reichs- und Rechtsgeschichte (5 ore pe săptămână dela 10^h—11^h, fără indicarea zilelor).
- Dr. Robert Zimmermann*, Praktische Philosophie (Luni, Marți, Miercuri, Vineri și Sâmbătă dela 8^h—9^h).
- Dr. Robert Zimmermann*, Geschichte der Philosophie. Erster Kursus: Das orientalische und classische Altertum (Luni, Miercuri și Vineri dela 5^h—6^h).
- Dr. Theodor Vogt*, Allgemeine Pädagogik (Luni, Marți și Miercuri dela 9^h—10^h).

Semestrul de vară 1872.

- Prof. Dr. Ludwig Ritter von Arndts*, Pandekten I. Buch. Allgemeine Lehren (5 ore pe săptămână dela 11^h—12^h, fără indicarea zilelor).
- Prof. Dr. Theodor Vogt*, Logik (Joi, Vineri și Sâmbătă dela 10^h—11^h).
- Prof. Dr. Robert Zimmermann*, Geschichte der Philosophie. II. Kursus: Mittelalter und neuere Zeit bis auf Kant, (Luni, Marți, Miercuri și Vineri dela 8^h—9^h).

Aceste trei naționale, cari conțin importante date asupra studiilor lui Eminescu la Viena, precum și asupra altor împrejurări din viața sa, sunt unicele acte ce le-am aflat în arhivele universității din Viena. Deși el a fost înscris la universitate, în calitate de auzitor extraordinar, totuși e lucru de mirare că nu-i trecut nici în matriculele universității și nici în albumul acesteia; asemenea nu i-am aflat numele nici în arhivele decanatelor, afară doar de cel al facultății de filozofie, unde se păstrează o însemnare că Eminescu a urmat în semestrul de iarnă 1869/70 cursuri de filozofie. Se dau și subiectele prelegerilor de filozofie. Cercetările mele după testimoniile sale de colocvii și de seminar, precum și după copia testimoniului de părăsire a universității în toamna anului 1872, au rămas zădarnice.

Relativ la cele trei naționale, facem unele observări. Eminescu se înscrie la facultatea filozofică în 2 Octomvrie 1869. După această dată, *trei semestre după oaltă*, nu-i mai aflăm deloc numele în arhivele universității rudolfine. Că n'a fost deloc înscris în semestrul de vară din 1870, nici în cel de iarnă din 1870/71 și nici în cel de vară din 1871, ne-o dovedește naționala II din semestrul de iarnă 1871/72 la rubrica: „Anführung der Grundlage, auf welcher der Studierende die

Immatrikulation oder Inskription anspricht“, la care Eminescu răspunse: „*War im Wintersemester 1869/70 inscribirt*“.

Care să fi fost cauza acestei întreruperi a studiilor sale printr'un interval de un an și jumătate? Probabil că ocupația cu serbările dela Putna, deoarece-l vedem luând parte foarte activă la pregătirea lor; e probabil însă ca el să fi căzut jertfă boalei venerice, care i-a fost așa de fatală mai târziu, prin lunile April sau Mai din 1870. În „*Diverse*“¹ se spune că el s'a îmbolnavit greu în 1871 „și de aceea fu luat de fratele său Șerban, care tocmai terminase studiul (la Berlin) și dus a casă la Ipotești, unde, după o cură mai îndelungată și îngrijit de aproape de fratele său, s'a restabilit pe deplin.“ Domnul Scurtu² crede că boala l-a atins în toamna anului 1871, ceea ce nu corespunde însă adevărului, deoarece chiar în toamna acestui an s'a înscris din nou la universitate. Pentru ipoteza noastră, că adevărat Eminescu a părăsit Viena prin April sau Mai 1870, vorbește și faptul că dela 14 April 1870 înainte nu mai aflăm, aproape un an întreg, nici un cuvânt în arhivele „României June“ despre participarea sa la ședințele comitetului central pentru serbarea dela Putna, nici la cele ale societății „România“ sau la ale „Societății literare și științifice“. Trebuie deci că în acest răstimp va fi fost atins de nemiloasa boală, iar prin April 1871, când a fost ales bibliotecar al „României June“, se va fi întors din nou la Viena, fără ca să se mai înscrie la universitate până în toamna anului 1871.

Dar afară de precizarea studiilor lui Eminescu la Viena, naționalele sale lămuresc și alte date nesigure din biografia sa. El nu indică în naționala I din semestrul de iarnă 1869/70 documentul în baza căruia a fost înscris la universitate, ceea ce ne face să dăm puțină crezare afirmațiunii lui V. Morariu că Eminescu a primit un testimoniu de terminare a unei școli medii dela arhimandritul Silvestru Morariu.³ În aceeași națională Eminescu scrie că *ultimul semestru* l-a petrecut la o școală particulară din București, mărturisire ce constituie un nou amănunt biografic, care va trebui să fie lămurit de către biografii săi. În nici una din naționalele sale nu-i precizată data nașterii; Eminescu își indică vârsta într'un mod foarte sumar: în 2 Octomvrie 1869 are 20 de ani, prin Octomvrie (?) 1871 are 22 și tot atâția în April⁴ 1872.

¹ *Mihail Eminescu, Diverse*. Cu o prefață de I. L. Caragiale. Iași (1889) p. 126.

² *I. Scurtu*, o. c. p. 279.

³ *I. Grămadă*, o. c. p. 46.

⁴ Punem *April*, deoarece în 8 April, când încă nu era înscris pentru semestrul al doilea, cerea părinților săi bani pentru înscriere. E deci foarte probabil că s'a înscris pe la finea lui April sau pe la începutul lui Mai 1872. „Fiindcă se începîncierile în semestrul al doilea. Vă rog pentru suma *obicinuită* de 8 ₰ care-mi trebuiec la începutul fie-cărui semestru pentru plata banilor colegiali. Nu Vi am cerut înainte pentru că poate v'ar fi venit greu de a mi-i trimite de odată eu banii lunari.

Esențial este că trebuie să-i capăt în grabă, adică înainte de închiderea in-

Ca loc de naștere nu sunt trecuți nici Ipoteștii, nici Dumbrăvenii, ci *Boțoșanii*, iar relativ la locuințele sale din Viena avem patru date pozitive: prin 2 Octomvrie 1869 a locuit în Alsergrund IX, Porzellangasse No. 9; prin 8 April¹ 1871 în Landstraße III, Kollergasse 3, I. Stock, T. 19; în Octomvrie 1871 în Wieden-Schaumburgergasse No. 15, iar prin April (?) 1872 locuința lui Eminescu era III Landstraße, Gärtnergasse No. 5.

Trei semestre dearândul, cât a fost înscris la universitate, el a urmat, chiar și în ultimele două semestre dela drepturi, cursuri de filozofie, în special la herbartianul Dr. Zimmermann, despre care, mai târziu, avea o părere nu tocmai măgulitoare: „In Wien stand ich unter dem unseligen Einflusse des Herbart'schen Philosophems, welches durch seine Natur vom Studium Kant's dispensirt. In dieser Bearbeitung der Begriffe wurde mein Intellect selbst wie ein Herbart'scher Begriff bis zur Fadenscheinigkeit bearbeitet. Als aber nach monatelangen Zerren und Winden Zimmermann zum Schlusse kam, daß es zwar eine Seele gäbe, aber daß selbige ein Atom wäre, warf ich entrüstet mein Collegienheft zum T(eufel) und kam nicht mehr in die Vorlesungen. Freilich, wäre ich nicht aus der Kummeltürkei gewesen, so wäre mir genannter Herr wahrscheinlich als Inbegriff aller möglichen Weisheit erschienen. Ich ward das zeitweilige Opfer meiner übertriebenen Vorstellung von einem Universitätsprofessor.“²

Aceasta-i tot ce am aflat despre *studentul* Eminescu pe timpul studiilor sale la Viena; ce-i drept, foarte puțin, dar cu toate aceste sunt mulțumit de a fi adus o lumină nouă în cercetarea acestei epoci așa de importante în desvoltarea personalității și culturii poetului.

II. M. Eminescu la societ. „România“.

Societatea studentească științifică-socială „România“, ale cărei statute au fost întărite de Locotenența Austriei de jos în 25 April 1868, fiind compusă, în senzul § 6, numai din „studenți de naționalitate română dela școlile superioare din Viena“, era cu mult mai activă decât „Societatea literară și științifică“, rivala sa, și cu mult mai numeroasă decât aceasta din urmă. De aceea și Eminescu, simțindu-se într'un mediu mai plin de viață și de avânt tineresc, a desvoltat oarecare activitate în sinul „României“, deși nu atâta cât ar fi putut el să lucreze în măsura puterilor sale intelectuale, dacă n'am ști ce fire modestă avea și cât se feria el să meargă în fruntea altora.

scripțiunilor, cari din cauze neprevădute de întârziere, se vor incheie înainte de vreme.“ Vezi *Mihai Eminescu*, Patru epistole 1872—1873 (Almanach literar pe anul 1903, Cernăuți 1903 p. 45).

¹ După un act din arhiva poliției, care conține raportul despre constituirea primului comitet al „României June“. Vezi și *I. Grămadă*, o. c. p. 32 nota 1.

² Dintr'o epistolă a lui Eminescu către dl T. Maiorescu, cu data Charlottenburg 5 Febr. 1874. Vezi *I. A. Rădulescu-Pogoneanu*, Studii, București, 1910 p. 68 și 69.

Primit, în calitate de membru ordinar, în ședința plenară ordinară a „României“ din semestrul I al anului administrativ 1869/70, ținută în 20 Octomvrie 1869¹, va să zică nu mult după ce se inscrișese la universitate, el se iscălește în „*Albulu societatii Romania*“ abia în 29 Mai 1870: *M. Eminescu, filosofu.*² Tot prin luna lui Octomvrie 1869 plătește 1 fl. taxa de intrare, lui Ieronim Barițiu³, rămâind însă dator cu celalalt florin, taxa de membru.⁴

Se pare că Eminescu a luat parte și la discuțiile literare și științifice ce aflau loc în societatea „România“, care urmăria cu interes toate mișcărilor literare, culturale și politice din țările românești, căci pentru polemica lui cu poetul bucovinean Petrinó, care s'a ridicat împotriva școalei lui Pumnul, el va fi primit, probabil, aici, în soc. „România“, primul impuls.

Abia trecuseră vr'o trei ani dela moartea lui Aron Pumnul, fostul profesor al lui Eminescu la Cernăuți, când poetul bucovinean Dimitrie Petrinó se ridică în contra principiilor filologice profesate de Pumnul și, după moartea acestuia, de urmașul său, dl Dr. I. G. Sbiera, scriind o broșură⁵ vehementă, în care ataca fără cruțare curentul filologic pumnulist din Bucovina. Tinerii din societatea „România“, indignați de acest atac lipsit de respect față de memoria lui Pumnul, îi trimit, în urma hotărârii din ședința ținută în 6 Noemvrie 1869, dlui I. G. Sbiera, elevului lui Pumnul și continuatorului ideilor acestuia, o adresă de aderență, în care se arăta „deșertăciunea“ broșurii lui Dimitrie Petrinó, fiind dl Sbiera proclamat totodată, ca un fel de demonstrație, membru onorific al societății.

E adevărat că în „România“ vor fi fost mulți din foștii elevi ai lui Pumnul, dar tot așa de adevărat e că și Eminescu, care ținea așa de mult la memoria fostului său profesor, va fi fost, probabil, unul din acei cari au stărunit mai mult pentru combaterea lui Petrinó, căci, după acea ședință, a apărut și articolul lui Eminescu în foiletonul ziarului „Albina“ din Pesta N^{rele} 3 și 4 din 7/19 și 9/2 Ianuarie 1870: „Despre curentele filologice românești din Bucovina“. Procesele verbale ale „României“ nu pomenesc nimic că Eminescu a vorbit în ședința din 6 Noemvrie 1870, dar faptul că această ședință a premers apariției articolului lui Eminescu ne îndreptățește să facem conjectura de mai sus.

La început se pare că Eminescu cercetează regulat ședințele. În prima ședință plenară extraordinară a „României“, ținută în 9 Decemvrie

¹ Actul 182 din arhiva R. June.

² Un album mic, cu învălitoare de catifea roșie și cu inscripția aurită: „*Album de suvenir*“.

³ Actul 238 p. 2 a din arhiva R. June. Nota marginală.

⁴ Actul 185 din arhiva R. June: Societatea „România“, „Raciotiniul casei pe semestrul II 1869 No. 10“; și No. actului 238 din 3 Ianuarie 1870.

⁵ Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina, de Dimitrie Petrinó (Cernăuți 1869, Tiparul lui Bucoviecki și comp.).

1869 sub președinția dlui Constantin Moisil, pentru a se afla o formulă de unire cu „Societatea literară și științifică“¹, Eminescu, plictisit, se vede, de atâtea discuții zădarnice, propuse cel dintâi, în scris, următoarea formulă, cuminte, de unire a ambelor societăți: „*Propun unire necondiționată; societățile să se declare de unite; minuciozitățile numelui și a statutului să se dezbata de societățile întrunite, M. Eminescu.*“²

În sprijinul acestei propuneri cumiți el aduse următoarele argumente, polemizând mai întâi cu un membru din plen, cu numele Prodan. Acesta ceruse ca un oaspe, care venise la ședință și-l trase de haină pe alt membru când votase *contra*, să fie scos afară din sală. „*Dnialui [lui Prodan] e ciudă cumcă după cum spun — un oaspe ar fi tras pe cineva de rocu, pentrucă votase contra — dacă l-ar fi tras [de] limbă, mai zic și eu — ar fi avut dreptate Dnul Prodan, dar eu cred că a trage de rocu pe cineva când apelul e nominal, nu cred că înseamnă a influința asupra lui. Sunt om ciudat eu când nu voiu să confund haina cu ființa și poalele rocului cu conștiința, nu-i așa (?). Apoi Domnilor, dacă-i vorbă pe dat afară — ați nu vă placē oaspeții, ce ne onorează cu prezența lor, măne poate că nu vē vom plăcē noi, membrii minorē, iar maiorității (că nu se știe) și veți avē poate pofta să ne dați și pe noi afară . . . mijloace puțin parlamentare și puțin apte pentru de a ne convinge, că ideile D-voastre sunt cele juste și ale noastre cele false.*“³

Dar Dlor! mi-i o rușine să fiu Român! Dar ce fel de Român! Român care vrea aș fi însușit monopolul, privilegiul patriotismului și a(U) naționalității — așa Român de paradă mi-e rușine să fiu. Naționalitatea trebuie să fie simțită cu inima și nu vorbită numai cu gura. Ceeace se simte și se respectă adînc, se pronunță arareori! Hebreii cei vechi n'aveau voie să pronunțe numele D-zeului lor! Iubesc poporul românesc fără a iubi pe semidocții și superficialitățile sale. Și-apoi cînd e vorba la adică, cine conspiră mai mult *contra Societății România, noi*, — unioniștii necondiționați, sau acei Domni membrii cari ni fac onoarea opozițiunii? Eu cred că ei împreună cu însuși Senatul României. Și de ce?

Senatul și cu el majoritatea în proiectul său de uniune admite o schimbare a statutelor, va ză zică a legii fundamentale, a esenței societății — noi din contră n-avem a face nimica cu caracteristica, cu individul societății ca atare — el rămîne prin unire neschimbat, — ce se schimbă? numele, epitetul, eticheta, firma care nu'nsemnează nici-odată ființa și capitalul însuși.

¹ Actul 203 din arhiva „Rom. June“; vezi mai pe larg: I. Grămadă, o. c. pp. 25—33.

² Se vede că secretarul de ședință, care a dresat procesul verbal din 9 Dec. 1869, a trecut în procesul său propunerea lui Eminescu mot à mot, căci altfel nu ne putem explica de ce propunerea aceasta e scrisă în persoana primă. *Nota autorului.*

³ Până aici am reprodus după Mss. lui M. Eminescu dela „Academia Română No. 2257, f. 67.

Domnilor! Un comerciant are capital de un — 1.000.000. Firma sa e X! Capitalul său nu ar fi acelaș, dacă el s'ar numi Y sau Z! — Noi suntem o societate cu un capital de principiu și de inteligențe — firma noastră e „România“ — presupunem că firma noastră ar fi d. e. „Românismul“ — fondul nostru, ființa noastră morală n'ar fi aceeași [?] Comerciantul de supt firma X presupunem că bancrotează, oare caracterul firmei lui, cu toate că numele a rămas acelaș — nu se schimbă [?] Dovadă dar cum-că firma, numele nu e lucrul, ființa însăși — cum haina ce-o poartă un om nu-i omul însuși — cum zdreanța unui nume obscur poate acoperi un geniu — cum purpura unui nume regal poate investi pe-un idiot.

Cine conspiră dar contra legii fundamentale a „României“, acela e mai conspirator, de cât acel care conspiră contra numelui, a hainei, pentrucă acea haină e strîmtă și noi vrem să-i croim tot acestei societăți o haină mai largă în care săncapă toată lumea românească din Viena.“¹

Cu toate aceste s'a primit propunerea senatului², cu o majoritate absolută de voturi, iar cea a lui Eminescu a fost sprijinită numai de dinsul singur.

Regularitatea cu care lua Eminescu parte la ședințele mai importante ale „României“, — mai ales la început — desminte afirmația unor prieteni ai săi că fugea de oameni și de adunări, deși odată secretarul „României“, Ștefan Ștefurea, văzând că la ședințele anterioare a lipsit de câteva ori numărul legal de membri, pentru a se putea lua decizii valabile, îi scrie într'o epistolă următoarele: „presidiul societatii se afla *constrinsu* pe asta cale a Te invită la ședinția ordinaria, carea se va tine sambata în 15 Ianuarie a. c. st. n. la 7 ore sera.“³

Răul acesta, al absentării membrilor dela ședințe, nu putu fi îndreptat nici prin invitare specială, căci vedem că în ședința din 5 Februarie 1870, fiind numărul membrilor prezenți de tot mic, Eminescu, voinđ ca să se știe cine-s ce-i neglijenți, dori să se întocmească o listă a celor prezenți, dar alții se opuseră acestei dorințe, care rămase ne-realizată.⁴ Pentru asanarea acestor stări insuportabile fusese convocată, imediat după serbarea ajunului anului nou, o ședință în 15 Ianuarie, la care Eminescu a fost invitat prin act special, după cum am văzut mai sus. În această ședință era la ordinea zilei alegerea unei comisiuni pentru schimbarea și completarea statutelor, precum și a unui „regulament de casă“, prin cari reforme se credea, probabil, că se vor

¹ *M. Eminescu*, Scrieri politice și literare, Vol. I (1870—1877) pp. 394, 396—397. Cred că această vorbire, pe care Eminescu va fi scris-o mai întâi în decursul ședinței și apoi va fi rostit-o în plen, ar trebui să fie publicată în ordinea cum o fac eu și nu cum a redat-o dl Scurtu, cu atât mai mult că astfel se află și în mss. lui Eminescu. N. A.

² Așa se numia comitetul acelei societăți. N. A.

³ Mss. Ac. Rom. 2255 f. 329 și urmare.

⁴ Actul 223 din arhiva „Rom. June“.

schimba lucrurile în bine. După o discuție mai îndelungată fură aleși în comisiune șapte membri: 1) Aurel Mureșanu, 2) Ieronim Barițiu, 3) Nicolai Oncu, 4) Vasile Burlă, 5) Nicolai Peligradi, 6) *Mihail Eminescu* și 7) G. Băleanu.²

Făță de unii membri s'a arătat foarte îndatoritor, așa, de pildă, față de Vasile Burlă, pentru care Eminescu, împreună cu Pavel Tancu, a garantat în 18 Ianuarie 1870, când Burlă a împrumutat 50 de coroane din cassa societății „România“.¹ Pentru aceste parale Eminescu a trebuit să sufere mai apoi și neplăceri, deoarece Burlă, care devenise profesor la Iași, nu-și achitase datoria nici în 1873, așa că dl T. V. Stefanu, — acum Stefanelli — îi scrisese lui Eminescu în 30 Martie 1873, în numele „Rom. June“, o scrisoare în care-l ruga, făcând apel la „zelul lui pentru interesele societății“, ca să interviev la Burlă să-și achite odată datoria.²

În societatea „România“ el n'a ocupat o funcțiune deosebită, după cât putem judeca din puținele acte ce ni-au mai rămas; a fost numai membru ordinar (definitiv). Pare să fi fost și un cetitor asiduu al micii biblioteci ce-o avea societatea. Într'o notiță de pe un inventar al averii „României“ cetim: „... ear foile vechi se află la D. Oncu; cele nouă la Bibliotecariul actual Eminescu.“³

Dacă procesele verbale ale acelei societăți ar fi fost făcute mai conștiincios și dacă multe și dintre aceste nu s'ar fi pierdut, poate c'am ști mai multe despre Eminescu și despre activitatea sa la societatea „România“; așa însă trebuie să ne mulțămim numai cu niște fărâmituri.

Prin faptul că el era membru, în aceeași vreme, în două societăți rivale, a voit, de sigur, să deie colegilor săi desbinați pildă de o superioară înțelegere a scopurilor celor două societăți românești. Ne miră însă mult faptul că Eminescu, cu toată cultura sa, cu toate că avea de mult un nume în literatură și ținea la ședințele „României“ vorbiri așa de bogate în idei și de alese în formă, în ședințele societății nu se bucura de-o autoritate mai deosebită în fața colegilor săi, cari făceau totdeauna opinie separată de a sa. Se poate însă că el, cu toată bogăția sa de idei, n'avea darul vorbirii și nu se putea impune colegilor săi, al căror orizont cultural nu era așa de vast ca al lui Eminescu.

III. M. Eminescu, membru al „Societății literare și științifice“.

În Viena exista, dela anul 1864, un fel de „Club“ literar și social, — nerecunoscut de guvern — din care putea face parte orice Român din Viena, cu deosebire însă tinerimea universitară. Statutele acestui „Club“, care primi numele pretențios de „Societate literară și științifică

¹ Actul 215 din arhiva „Rom. June“.

² Actul 245 din arhiva „Rom. June“.

³ Actul 419 din arhiva „Rom. June“.

a Românilor din Viena“, fură întărite de Locotenența Austriei de jos abia în 3 Junie 1868.

§ 5 al acestor statute, compuse într'un spirit foarte liberal, cuprindea următoarea dispoziție: „Membru aptiviu poate fi tot Românul locuitoriu în Viena, dacă-și dechiară în scris voința de a participa, se obleagă de a împlini dătorințele prescrise în § 11 și se primesce de către comitet ca membru.“ Iată și acel § 11: „Membrii activi sunt îndătoriți: a) a ține prelegeri literare sau științifice după ordinea stăverită; b) a asistă la ședințele soțietății; c) a solvi la casa soțietății o sumă anuală de 2 fl v. a. anticipativ“.

În virtutea acestor două paragrafe fu primit și M. Eminescu membru în această societate „literară și științifică“. În 2 Octomvrie 1869 el s'a fost înscris la facultatea filozofică din Viena, iar, la vr'o trei săptămâni după această dată, în ședința „ordinară“ a „Societății literare și științifice române“, ținută în 23 Octomvrie 1869, vicepreș. acestei societăți, Th. Philippescu, ajungând la punctul 4 al ordinei de zi, prezintă adunării pe „D. D. membri noi intrati . . . Mich. Eminescu, I. Slaviciu etc. Adunarea îi salută“.¹

În aceeași ședință dl Vasile Bumbac ceti una din odele lui Horatius, tradusă de dsa în românește, urmând după aceasta o discuție scurtă asupra traducerei. Nu știm dacă și Eminescu a luat parte la această discuție literară.

Într'un fel de album al acestei societăți, intitulat „Consemnarea P. T. Domnilor cari binevoiescu a se înscrie ca membri ai Societății Literare-științifice române din Viena“, cetim, pe pg. 6 la No. 55, numele lui „Mihail Eminescu, auditoru la filozofia“, membru activ pe 69/70, care a solvit taxa de 2 fl; la No. 56 îl aflăm trecut și pe dl „Ioane Slaviciu, juristu, membru activu“ pe 69/70, solvit 2 fl.²

Aceste sunt unicele date autentice despre timpul când s'a înscris Eminescu în „Societatea literară și științifică“, eu însă, luându-mă după o notiță falsă de pe albumul societății, precum și după faptul că colegul lui Eminescu, Ion Bumbac, s'a înscris în numita societate în Februarie, am afirmat în monografia „României June“³ că Eminescu a venit „probabil“ în toamna anului 1868, iar în luna lui Februarie 1869 să se fi înscris în „Soc. lit. șt.“, ceea ce nu corespunde însă adevărului; asemenea nici afirmarea dela pp. 46—47, despre geneza poeziei: „Ce suflet trist mi-au dăruit“, etc. n'are prin urmare vr'un temei de crezare.

Cu toate că, după cum am amintit, în albumul „Soc. lit. șt.“, Eminescu a „solvit“ taxa obligatoare de 2 fl pentru anul administrativ 1869/70, totuși în actul 279, I pg. 2 No. curent 47 și actul 352 B No. 43 din 25 Octomvrie 1871, cari acte se află în arhiva „României

¹ Actul 184 din arhiva „Rom. June“.

² Actul 98 din arhiva „Rom. June“.

³ I. Grămadă, o. c. p. 46.

June“, în posesiunea căreia au trecut toate pasivele și activele societății „România“ și „Soc. lit. șt.“, Eminescu datorește încă „Rom. June“ taxa de 2 fl ce avea să-i plătească „Soc. lit. șt.“ pentru anul 1869/70, un fapt care nu-l putem explica altfel, decât că Eminescu, pe lângă taxa de intrare, plătită la început, avea să mai plătească și taxa de membru pe anul respectiv.

Din aceste cifre, fără importanță, la aparență, putem deduce însă că Eminescu a fost numai pentru scurtă vreme membru în „Soc. lit. șt.“, căci, de altfel, ar fi fost *silit* să plătească taxa pentru primul semestru. Se pare deci că el nu și-a împlinit „dătorințele“ impuse de § 11, adică să ție conferințe literare sau științifice, să asiste la ședințele societății și să plătească regulat taxa de 2 fl pe an.

Mai mult nu-i aflăm numele prin actele „Societății literare și științifice“, care, din 1868, anul înființării, începuse să se desorganizeze din cauza rivalei sale, societatea „România“, compusă numai din studenți universitari români.¹

IV. M. Eminescu și serbarea dela Putna.

În anul 1870 se împlineau patru sute de ani dela *sfințirea* mănăstirii Putna, locașul de odihnă al Marelui Ștefan Vodă, și de aceea tinerimea română dela universitatea din Viena a hotărît să serbeze, împreună cu studenții români de pretutindeni, această aniversare într'un mod demn, printr'o mare manifestație națională și printr'un congres general — primul — al studențimei române.

Unii² i-au atribuit paternitatea acestei idei lui Eminescu, alții însă i-au contestat-o, susținând că dela Eminescu a pornit numai ideea congresului studențesc.³ Nu știu *cine* are dreptate.

Studenții români din Viena, luând, pe de-o parte, în considerare faptul că prin 1870 existau, în acelaș oraș, două societăți studențești, „Soc. lit. șt.“ și societatea „România“, iar pe de altă parte nefiindu-le permis acestor societăți să se ocupe cu manifestații politice de felul serbării dela Putna, au ales un *comitet central*⁴, din care, într'o vreme, a făcut parte și Eminescu. Lucrul acesta ni-l atestă nu numai prietenul său, dl I. Slavici⁵, ci și primul președinte definitiv al comitetului central, dl prof. Nicolae Teclu, într'o epistolă adresată subsemnatului cu data Viena în 18 Martie 1913: „Mi-aduc cu mare plăcere aminte că Eminescu pe atunci — (pe timpul serbării dela Putna) — era secretarul meu și excela prin vederile sale largi și nobleța caracterului său“.

¹ I. Grămadă, o. c. p. 10—19 și 25—33.

² T. V. Stefanelli, în „Junimea literară“ (Cernăuți) anul VI, 1909 No. 7 și 8 p. 135.

³ I. Slavici, în „Conv. lit.“ 1903 No. 10 p. 924.

⁴ I. Grămadă, o. c. p. 35.

⁵ I. Slavici, în „Tribuna“ (Arad) XIII No. 129 p. 4.

Când și în care comitet a fost Eminescu secretar, căci pregătirile pentru serbarea dela Putna, începute în 1870, au trebuit să fie întrerupte, din cauza războiului franco-german, și reluate abia în anul următor 1871? În privința aceasta se află în arhiva „României June“ din Viena două chitanțe dela Eminescu, cu ajutorul cărora putem stabili timpul când a fost Eminescu secretarul comitetului central pentru serbarea dela Putna. Prima¹ conține următoarele:

Quittanță.

Am primit dela D. Cassieru cuverte francate de unu florenu cincideci cruceri. (No. 1 fl 50 cr. v. a.)

M. Eminescu.

Pe contrapagină cineva a scris cu creion roșu: V. 7/4 870, adică 7 April 1870. Al doilea act este mai precis:

Ciutanția.

Prin care declaru a fi primitu de la Dnulu Cassieru Piteiu marce postale de șase floreni șase-deci și cinci de cruceri. (No. 6 fl 65 cr.)

Viena, 14 Apriliu 1870.

Secretariu M. Eminescu.²

După ce-am cercetat arhiva „României June“, care conține actele dela cele trei societăți ale studenților români din Viena, m'am convins că *Eminescu n'a fost nici odată secretarul vr'uneia dintrînsele*, după cum susțin, din eroare, dnii I. Slavici³, și Al. Vaida-Voevod.⁴ Ce-i drept Pitei, în calitate de cassier al societății „România“, iscălește raportul cassei „României“ pentru semestrul I 1869/70⁵, secretarul acesteia însă era pe atunci T. Nica și nu Eminescu. Prin urmare și unul și altul au fost în același timp funcționari în comitetul central pentru serbarea dela Putna în anul 1870, și anume unul, Pitei, în calitate de cassier, iar al doilea, Eminescu, în calitate de secretar. Faptul acesta e confirmat, de altfel, și prin alt act din arhiva „României June“, scris de dl I. Slavici: „Până în 9 Augustu a. c. [adecă 1870] fu manipulat fondulu de Dlu Piteiu, ca cassariu alu Comitetului Centralu“.⁶ Va să zică remâne constatat că *prin April 1870 M. Eminescu era unul din cei doi secretari ai Comitetului central pentru serbarea dela Putna*, și aceasta numai pentru scurtă vreme, căci comitetul își schimba cam des funcționarii.⁷ Nu e sigur dacă tot în calitate de secretar al comitetului central a scris și

¹ Actul 268 a din arhiva „Rom. June“.

² Actul 268 b din Arhiva „Rom. June“.

³ In „Convorbiri literare“ 1903 No. 10 p. 926.

⁴ Raportul anual al „Rom. June“ pe anul administrativ 1894/95 p. 13.

⁵ Actul 238 din arhiva „Rom. June“ cu data 3 Ianuarie 1870.

⁶ Actul 266 din arhiva „Rom. June“.

⁷ I. Grămadă, o. c. p. 34 și urmare.

articolul: „*Notiță asupra proiectatei intrării la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna*”,¹ iscălită Eminescu, căci nu știm dacă Eminescu se afla prin 14 Sept. st. v. 1870 în Viena sau în țară, unde plecase, probabil, să se cureze de boala ce-o primise la Viena.

Isbucind în anul 1870 războiul franco-german, serbarea dela Putna n'a putut să fie aranjată în acel an, ci în 1871, când se făcură din nou alte pregătiri. Într'o ședință a „României June”, din 15 Iulie n. 1871, dl Onesim Țurcan făcuse propunerea ca „România Jună” să trimită delegați la serbarea dela Putna și la congresul studențesc, iar V. Morariu ceru ca acești delegați să fie subvenționați din fondul societății cu suma de 80 coroane. Intre cei cari au luat asupra-și responsabilitatea pentru aceste parale, îl aflăm și pe M. Eminescu.² El a făcut parte, în calitate de secretar, și din comitetul filial ce l-a trimis la Putna comitetul central, nu „Rom. Jună”.³ În această calitate el a compus în Cernăuți „*O scrisoare dlui Dumitru Brătianu*”,⁴ în care-i mulțumește, împreună cu cassierul Pamfil Dan, pentru sprijinul moral ce l-a dat D. Brătianu ideii serbării dela Putna.

În sarcina lui Eminescu și a lui Dan a căzut și retipărirea panegiricului lui Ștefan cel Mare, — atribuit lui Vartolomei Măzereanu, care l-a imitat însă după un autor francez — precum și tipărirea cuvântării festive a dlui A. D. Xenopol. Pentru aceasta s'au adresat Eminescu și Dan, în 17 Aug. 1871, redacției „*Curierului de Iași*”.⁵ Cuvântarea festivă a dlui Xenopol a fost socotită de dl Maiorescu cea mai bună dintre toate celelalte cuvântări trimise pentru concurs.⁶ În scopul cenzurării tuturor acestor cuvântări dl Maiorescu primi în 29 Iunie 1871 un act dela comitetul central, iscălit de preș., V. Bumbac și de secretarul, Ioan Slavici, în care era rugat să se înțeleagă cu V. Pogor și cu dl I. Negruzzi spre a compune o comisiune care să aleagă cuvântarea cea mai reușită. Dl Maiorescu răspunse că primește această sarcină.⁷

Tot în această chestiune îi mulțumește și Eminescu dlui Maiorescu, trimetându-i următoarea scrisoare din care reiesă că Eminescu era unul din secretarii comitetului central, după cum am amintit mai înainte:

Ipotesei în 6 Augustu 1871.

Stimatul meu Domn,

Comitetul serbării de la Putna a primitu cuvântarea împreună cu opiniunea Dvoastre, și m'a însărcinatu pe mine (unul din secretarii sei), de-a

¹ *Convorbiri literare* VI 1870/71 No. 14 din 15 Sept. 1870 pp. 233 și 234, reproduc și în „*Scrieri politice și literare*” pp. 416—418.

² Actul 309 die arhiva R. J.

³ Actul 232 die arhiva R. J.

⁴ Ziarul „*Românul*” (București) 15 Aug. 1871; reproduc în „*Scrieri pol. și lit.*” pp. 419—420.

⁵ Actul 332 din arhiva „Rom. June”.

⁶ *I. Grămadă*, o. c. p. 41.

⁷ idem o. c. p. 140 și 141.

Aglaia Drogli, sora lui Eminescu.

Vă mulțămi în numele-i atătu DVoastre cătu și Dlor Alecsandri și Pogoru pentru bunăvoința, ce ați desvoltat-o în această privință.

Remâne acuma, ca să Vă mai dau o singură esplicare într'o circumstanță, care se poate ca cu dreptu cuventu să fi atinsu susceptibilitatea Dvoastre, aceea adică, cumcă ați fostu „reduși la rolul“ de a citi un singur operatu.

De nu mă înșelu, se pare cumcă nu V'aru fi supëratu într'atâta împrejurarea, că Vi s'a presintatu o singură cuvëntare, pe cătu aceea, cumcă Comitetul aru fi anticipatu opiniunilor Dvoastrë.

Nu a fostu însă Comitetul acela, care-a anticipatu opinării Dvoastrë, ci numai membrii aceia, cari lucrase și ei cuvëntări și cari citindu pe a Dlui Xenopolu și convingându-se cumcă într'adevëru aru fi cea mai bună din toate, și-au retrasu din bună voie pe ale lor, nevoindu a le espune la o comparare, de care ei erau siguri, cumcă aru eși în defavoarea lor.

Eu din parte-mi n'amu putut de cătu s'aprobu, că oamenii au avutu pëtrunderea, de-a distinge între rëu și bine, chiaru dară aru fi răul alu lor și binele alu altora.

In fine scrisoarea mea nu are altu scopu, de cătu simplu clarificarea, cumcă comitetului nu i'a venitu în minte, ca să anticipeze opiniunei Dvoastre, să aprobe sau să desaprobe, ci cumcă cuvëntările, câte erau, au fostu retrase prin libera voință a compuitorilor lor, o voință, pe care poate că și Dvoastrë o veți găsi din multe puncte de vedere — laudabilă.

Alte cuvëntări (din Bucureși) au sositu după terminul scrisu și de-aceea au fostu retrimise autorilor lor.

Pe deplinu încredutu, cumcă Dvoastrë veți binevoi a ține contu de aceste împrejurări toate, remănu cu totu respectul alu Dvoastre supusu

M. Eminescu.¹

Se pare că epistola dlui Maiorescu, la care a răspuns Eminescu, se afla în posesiunea acestui din urmă, deoarece el citează dintrînsa. De altfel în posesiunea lui Eminescu se aflau și alte acte importante relațive la serbarea dela Putna, despre cari nu știm ce s'a făcut cu dînsese.²

Amănuntele activității desvoltate de Eminescu în vederea acelei serbări sunt de mare preț pentru biografia sa. Nu se putea însă ca acea strălucită serbare, cu ocazia căreia s'a afirmat pentru prima dată cu mai multă tărie unitatea culturală a tuturor Românilor, de sub orice stăpânire, să n'afle un răsunset mai adânc în inima poetului Eminescu. În fața înălțătoarei priveliști dela mormântul lui Ștefan cel

¹ Îi mulțumim dlui T. Maiorescu și la acest loc că a binevoit să ne puie la dispoziție această scrisoare, care se află acum în posesiunea Academiei române. Copia după original a fost făcută în toamna anului 1910 de secretarul „Rom. June“, iar eu, ne având originalul la îndemână, reproduc copia, fără să iau răspunderea pentru exactitatea ei. N. autorului.

² Actul 360 din arhiva „Rom. June“.

Mare, la care peregrinase atâta lume românească, au vibrat cele mai intime coarde ale sufletului său și atunci, prin August 1871, Eminescu a scris vitejescul său marș „*La arme!*” și a schițat întâiaș dată cadrele pentru nemuritoarea sa doină „*Dela Nistru pân' la Tisa*”.¹ Serbarea dela Putna, pentru reușita căreia a contribuit în așa de mare măsură, a fost pentru dînsul un eveniment important, de care se leagă geneza a trei puternice poezii cu caracter național: „*La arme!*” „*Doina*” și un fragment de poezie, publicat ulterior în „*Junimea literară*” din 1909, No. 7 și 8.

V. M. Eminescu la „România Jună”.

Știm din capitolele precedente cătă silință și-a dat Eminescu pentru ca cele două societăți ale studenților români din Viena să se unească într'o nouă societate. După multe discuții, cari ar fi putut fi evitate, dacă baza de înțelegere propusă de Eminescu ar fi fost acceptată de toți studenții români, ambele societăți se uniră pentru totdeauna în 8 April 1871 într'o nouă societate, cu numele „România Jună”.

Conform § 50 din statutele acesteia toți membrii din foastele societăți „România” și „Societatea literară și științifică” aveau să treacă în noua societate, păstrându-și calitatea lor de mai înainte. Astfel, în baza § 50, îl vedem și pe Eminescu, fost membru ordinar în cele două societăți desființate, că este trecut — cel din urmă, cu No. 54 — pe lista membrilor din „România Jună”, în calitate de „membru ordinar”.² Asemenea și pretențiile ce le aveau foastele societăți față de diferiții membri, — prin urmare și față de Eminescu — au trecut, după întemeierea „Rom. June”, asupra acesteia.

Și noua societate, ca și celelalte două precedente, avea un album al său, în care membrii își treceau numele la începutul fiecărui an administrativ. În „*Albumul Societății sociale-literare „Romania Jună” a studenților Români din Viena*” îl aflăm pe *M. Eminescu, fil.*” la No. 18 trecut în calitate de „membru ordinar”.

În prima ședință de inaugurare a societății „România Jună”, ținută în 8 April 1871, au ieșit, după despoierea urnei, următorii doi membri mai însemnați ai noului comitet, aleși cu majoritate absolută de voturi: preș. *Iónu Slaviciu*, ales cu 32 voturi, și bibliotecarul „*Mihaiu Eminescu*”, ales cu 30 voturi.³

Noul bibliotecar, care primise o funcție așa de potrivită cu inclinările sale, se îngriji, chiar dela început, ca cei ce aveau cărți imprumutate din bibliotecile celor două societăți anterioare să le restituie „Rom. June”. La o săptămână după inaugurare, în ședința a II a din

¹ *Il. Chendi*, M. Eminescu, Poezii postume, ed. nouă. București 1908, p. 279 Nota LIH.

² Actul 279 din arhiva „Rom. June”.

³ Actul 275 din arhiva „Rom. June”.

15 April 1871 „membrii St. Stefurea și M. Eminescu predau cărțile intitulate *Viétiá și operile lui Georgiu Șincai, de A. P. Ilarianu'* și ca donu pentru biblioteca societatii din partea d. st. jur. G. Stefanu . . . . *Toate aceste donuri adunarea le primesce cu multiumita.*“¹ Din notița aceasta, foarte neclară, reiese că Eminescu sau a restituit operele lui G. Șincai, pe care le împrumutase, sau le-a dăruit „Rom. June“. Dl Stefanu — acum Stefanelli — ne-ar putea da o lămurire în privința aceasta. Intre cei ce au iscălit în 8 Mai 1871 inventarul averii foastelor soc. se află, alături de ceilalți membri din comitetul „Rom. June“, și M. Eminescu, care nu indică însă calitatea sa de funcționar, trecând, probabil, cu vederea acest fapt.²

Dar nu numai membrii interni ai foastelor soc. studentești, ci și cei onorari, fondatori etc. trecură în baza § 50 din statute în noua soc. „Rom. Jună“. Cel mai însemnat membru, dintre cei fondatori, era M. S. Regele Carol I, pe atunci numai principe domnitor al României. Spre a afla și Augustul membru de dispoziția acestui § 50, soc. „Rom. Jună“ îl însărcină pe bibliotecarul ei, M. Eminescu, să compuie, în 14 Junie 1871, o adresă, prin care I s'a adus M. Sale la cunoștință că, în urma Prea grațiosului sprijin ce l-a acordat societăților „România“ și „Societății literare și științifice“, din unirea cărora a răsărit „Rom. Jună“, a fost numit membru fondator al acesteia. Se vede că atunci când era vorba de compus acte mai grele, îl puneau pe Eminescu să le scrie, cu toate că el nu era secretarul societății. Ciorna acelei adrese către M. S. Regele României se păstrează și azi în arhiva „Rom. June“:

Pré Innălțate Dómne,

Societățile „România“ și „Societatea literară a Românilor din Viena“ intrunindu-se în urma unei convențiuni frățești în noua societate academică „România jună“; Comitetul acesteia cutează în conformitate cu § 50 din Statute, să Vă numere între membrii fondatori ai Societății, recomandând-o Înnalței binevoînțe a Măriei Tale.

Comitetul e tot odata fericitu, că poate fi interpretul simțemintelor generale ale Societății, dându o modestă espresiune vielor simpatii cari le are față cu Maria-Tu și cu augusta dinastie a Românilor.

Adăncu convinsi, cumcă or-cătu de neinsemnate aru fi în forma lor manifestățiunile de viață a generațiunii ce are pentru ea viitorul, ele totuși voru fi privite cu oarecare interesu de Înnaltul purtător alu acelui nume ilustru, de care în viitor voru fi strinsu legate destinele României. Cu această credință remănemu a Mariei-Tale Pré Innălțate Dómne pré plecați și pré supuși servitori.

*Viena în 14 Juniu 1871.*³

¹ Actul 278 din arhiva „Rom. June“.

² Actul 279 din arhiva „Rom. June“.

³ Actul 268 d din arhiva „Rom. June“. Pe contrapagină se află Nele 9/871.

Actul acesta nu este iscălit de M. Eminescu, dar, judecând după forma externă a scrisului, recunoaştem imediat că el l-a stilizat. Poate că şi împrejurarea aceasta i-a indus în eroare pe dnii I. Slavici¹ şi Dr. Al. Vaida-Voevod² să susţie, din eroare, că Eminescu a fost şi secretar al „Rom. June“, pe când de fapt se ştie cu siguranţă că el a fost numai bibliotecar şi membru în secţia literară.

Una din neplăcerile ce-l urmăreau pe Eminescu la Viena a fost, se pare, lipsa de bani, căci de altfel nu ne-am putea explica motivul de ce nu-şi putea plăti regulat taxele de membru în cele trei societăţi. Şi în „Rom. Jună“ îl aflăm în 25 Octomvrie 1871 că era în restanţă cu minimala sumă de 1 fl.³ Faptul acesta pare a confirma ştirile ce le avem dela foştii săi colegi de studii despre situaţia materială foarte precară a lui Eminescu la Viena.

Nu cred că Eminescu a putut fi un bibliotecar harnic şi conştiincios, mai ales când ştim că în anul 1871 tot timpul şi l-a jertfit numai pentru serbarea dela Putna. Aceasta ne-o dovedeşte şi raportul comitetului către adunarea generală a „Rom. June“ din 4 Noemvrie 1871, raport iscălit de dl I. Slavici, în calitate de preş., şi de secretarul Ilie Luţa: „... în organizarea bibliotecii si compunerea inventariului despre averile societatii am datu de greutati, peste carile nu am pututu trece si asia trebe se Ve marturisimu, *cumca intr'asta privintia nu s'a facutu nimicu*“.⁴ Din faptul acesta nu poate însă nime deduce că Eminescu n'a arătat de loc interes pentru societate. O notiţă⁵ ni spune că i se trimetea şi tatălui său, G. Eminovici, un exemplar din statutele „României June“⁶, poate cu nădejdea că se va inscrie şi el membru fondator în societate.

Deşi Eminescu n'a desvoltat, în primul comitet, aproape nici o activitate ca bibliotecar al „Rom. June“, totuşi, la *adunarea generală din 4 Noemvrie 1871*, el a fost ales din nou bibliotecar cu 15 voturi, iar prietenul său, dl I. Slavici, vicepreş. cu 5 voturi.

Această memorabilă şedinţă, în care a izbucnit conflictul între aderenţii „Junimei“ dela Iaşi şi între cei ai şcoalei latiniste, sau mai bine zis între conducătorii lor principali: M. Eminescu şi Ioniţă Bumbac, merită să o povestim în intregime, căci ea a trecut de mult în domeniul istoriei literaturii române. Din acest conflict de principii în materie de artă, de limbă şi de literatură, care luă proporţii de tot mari şi ocupă mai multe şedinţe dearândul, Eminescu şi aderenţii săi ieşiră învingători, fără ca el să mai fi ocupat vr'odată, după acest incident, postul de bibliotecar al societăţii.

¹ Convorb. lit. 1903 No. 10 p. 926.

² Raportul anual al „Rom. June“ pe anul adm. 1894/95 p. 13.

³ Actul 352 din arhiva „Rom. June“.

⁴ Actul 358 din arhiva „Rom. June“.

⁵ Actul 356 din arhiva „Rom. June“.

⁶ Actul 356 din arhiva „Rom. June“.

Adunarea generală se ținu în 4 Noemvrie 1871. După ce se făcură formalitățile obicinuite și după ce se dădu descărcare comitetului vechi, se alese un președinte *ad hoc* în persoana dlui Vasile Bumbac, care, primindu-și postul, suspendă ședința pentru câteva minute, pentru a se proceda mai apoi la votare și la alegerea comitetului. După despoierea scrutinului dl preș. *ad hoc* anunță rezultatul alegerii:

Ion Bumbac, preș., ales cu 15 voturi,
 Ion Slavici, vicepreș., ales cu 5 voturi,
 Ilie Pantasi, secretar I, ales cu 16 voturi,
 Ion Luția, secretar II, ales cu 13 voturi,
 Ștefan Ștefurea, cassier, ales cu 11 voturi,
 Mihai Eminescu, bibliotecar, ales cu 15 voturi,
 Aless. Chibiciu, controlor, ales cu 13 voturi.

„Fîind 42 de membri alegători și neîmpreunând nici un ales majoritatea absolută de voturi, recerută de statute, Dl preș. întrebă adunarea ori de să se facă o a doua alegere. Adunarea hotărăște prin aclamațiune că cei ce au mai multe voturi sunt aleși.

Dl Ion Bumbac declară că numai sub această condițiune primește președinția, dacă nu va fi Dl. Eminescu în comitet, pentru că principiile Dsale nu consună cu ale Dlui Eminescu, și societatea numai atunci poate prospera, dacă comitetul conducător va fi în înțelegere. După lungi debateri, după ce-și dau demisiunea Dnii Eminescu, Dnii Slavici, Chibici și Ștefurea, cești trei din urmă, pentrucă sunt de principiile Dlui Eminescu, propune Dl Tilea, ca adunarea ori se primească demisiunea Dlor Eminescu, Slavici, Chibici și Ștefurea, ori să se declare că o primește pe a Dlui Ion Bumbac. —

Dl președinte întrebă adunarea ori de primește demisiunea Dlor Eminescu, Slavici, Chibici și Ștefurea. Adunarea nu le primește. Atunci Dl Ion Bumbac declară că demisionează. Fîind timpul înăntat se amână alegerea președintelui și se trece la a 2 a parte a ședinței.¹

Originea acestui conflict este următoarea: Eminescu, împreună cu dl Slavici, designase, când erau în comitetul central, pe V. Pogor, V. Alecsandri și pe dnii J. Negruzzi și T. Maiorescu să cenzureze orațiunile festive ale studenților, destinate pentru serbarea dela Putna.² Din această cauză se iscară în sinul tinerimei din Viena mari nemulțămiri, în urma cărora avură să sufere neplăceri mai ales ei doi, Eminescu și Slavici, „capii tuturor răutăților“.

Încă înainte de serbare, la o ședință a comitetului central din Viena, Ioniță Bumbac își dădu pe față nemulțămirea din pricina acelei alegeri, protestând și blamând purtarea comitetului central, dar timpul era prea înaintat ca să se mai poată schimba ceva. Afară de aceasta

¹ Actul 359 cu procesul verbal din ședința „Rom. June“, pe care-l transcriu cu ortografia cea nouă, nu cu cea a latiniștilor. *Nota autorului.*

² Vezi capitolul: M. Eminescu și serbarea dela Putna.

și un oarecare Alexandru Lupașcu din București mai turnă ulei pe foc, trimețând 87 lei pentru serbare și amintind — ca să ațâțe spiritele — de „trista impresie ce a produs în toată țara numirea Domnului Maiorescu și a companiei internaționale din Iași ca auguri ai serbării“, pe cari îi numește „agenți ai străinilor“, „întreprinzători ai colonizării țării cu Germani și cu Jidovi“, „prezența lor la mormântul lui Ștefan va fi o profanațiune“ etc.

Nu trebuie să uităm că pe acea vreme în lumea românească erau la ordinea zilei discuțiile și luptele literare provocate de criticele dlui Maiorescu, când „noua direcție“, inaugurată de dsa, „ataca și era atacată“, când adevărul cel nou în materie de limbă și literatură intrase în luptă cu timpul și cu ideile învechite ale școalei latiniste, producând mult sânge rău adversarilor. Epitetele de cosmopolit și „vândut străinilor“, cari i se aruncaseră dlui Maiorescu în față, erau din cele mai ușoare.¹ Această luptă de idei între cele două curente literare găsi un ecou puternic și între tinerii din Viena, cari, în naivitatea lor, credeau că atacurile dlui Maiorescu erau îndreptate împotriva unor anumite persoane și nu împotriva ideilor lor false de fals naționalism în cultura și literatura noastră. Protagonisții curentului junimist, între tinerii din Viena, erau Eminescu și Slavici, ambii colaboratori la „Convorbiri literare“.

Acuzele² ce li s'au adus de adversarii lor nu erau, bine înțeles, de natură literară, sub masca acestora se ascundea însă antagonismul dintre cele două curente literare și filologice, pe cari le-am amintit mai sus.

„Intervalul dintre ședința primă și a doua a fost acuma spațiul în care s'a dezvoltat o activitate admirabilă în felul ei. Toate elementele pasive a[le] studenților care vin din provincie, cari nu cunosc de cât imaginea celui ce s'apropie de ei ca să-i influențeze, amândouă aceste părți interesante a[le] junimei române din Viena au fost puse în mișcare de un anume Comitet format pe tăcute, să vie să voteze contra lui Slavici și a lui Eminescu, cari se țin de școala lui Maiorescu.

Pentru sara ședinței a doua³ Comitetul latent și-a procurat din România jurnale umoristice și serioase, unde Maiorescu era stigmatizat ca persoană publică și privată; pentru sara alegerii au fost inventate mici calomnii ad-hoc, așa d. ex. că Maiorescu ar fi delapidat averea „Junimei“, că a abusat de încrederea ei și că în urmă ar fi fugit din România cu familie cu tot; — toate aceste mijloace foarte oneste, cum se vede, de a influența părțile interesante ale junimii, pe care le-am caracterizat mai sus.

¹ I. A. Rădulescu-Pogoneanu: Câteva pagini din tinerețea lui Eminescu, în Conv. lit. 1903 No. 4 p. 295 și urm.

² Vezi I. Slavici, Serbarea dela Putna, în Conv. lit. 1904 No. 1 pp. 28—48.

³ Ținută în 18 Noemvrie 1871. Nota J. Gr.

Ședința se deschide și alegerea biuroului din ședința trecută e contestată de partea interesantă, fără ca în ședința trecută să se fi dat vr'un protest contra legalității ei. Biuroul, știind elementele cu cari are a face, își dă demisiunea, desvoltând prin membrii săi ideile pe care le credea raționale în cazul de față.¹ Pân'aici Eminescu.

Această ședință plenară ordinară s'a ținut în 18 Noemvrie 1871 la 7¹/₄^h seara, în sala 3 a vechii universități, supt prezidiul dlui Ion Slavici și în prezența reprezentantului guvernului. Se verifică procesul verbal din ședința trecută, pe care-l ceti Ion Luția. Imediat după aceasta isbucni conflictul.

„Dl Teodor Nica, luând cuvântul, propune: comitetul ales să promită solemn că va conduce societatea conform scopului societății, numai ca juri români și nu ca aderenții vre unei partide, și că mai vârtos vor nizu a apropia și împăca partidele cari ne bântuesc. Luând cuvântul Dl Eminescu vorbește tot în acest sens.²

Contra acestei propuneri vorbesc Domnii: Ilie Luția, Constantin Arovnici și Ion Bumbac. În urma combaterilor acestora își dau demisiunea membrii comitetului aleși în ședința trecută. Se alege un președinte ad-hoc în persoana Dlui Ilie Luția.

Se purcede la noua alegere conform § 29 al statutelor. Rezultatul este: Dnii Ion Bumbac, președinte [și] Ilie Pantasi, secretar; ambii aleși de majoritatea absolută. Pentru ceilalți e majoritatea relativă, care, conform § 29 al statutelor, nu se accepe. Deci se alege din nou.

Rezultatul acesteia [alegeri] este: Dnii Ilie Luția, vicepreședinte; Ioan Ciocan³, secretar; Onoriu Tilea, cassar; Alecsandru Grama, bibliotecar;⁴ și Teodor Pruncul, controlor; cu toții aleși prin majoritate absolută.

Președintele nou Dl Ion Bumbac, ocupându-și locul, după repășirea președintelui ad hoc, mulțumește membrilor societății pentru încrederea cu care-l onorează și declară tot odată cumcă primește această onoare de președinte al societății „România Jună“ numai în sensul principiilor naționale, pentru care s'a declarat și în sensul cărora va și conduce societatea, rugând-o ca să binevoiască a-l sprijini, ca astfel să putem urma și a ne arăta demni de principiile marilor luceferi naționali: Ioan Maiorescu⁵, Simeon Bărnuțiu și Aron Pumnul.

¹ M. Eminescu, Scrieri politice și literare, vol. I (1870—1877). Bucurști, 1905 pp. 15—16.

² Probabil că argumentele ce le-a desvoltat Eminescu în vorbirea sa sunt cele din opul citat mai sus, la pp. 16—20.

³ Fostul profesor de limba și literatura română la universitatea din Budapesta? Nota autorului.

⁴ Acesta era student în litere. Intr'un loc el se chiamă August. Se pare că el este acelaș Grama, care mai târziu a scris o pătimașă critică în contra lui Eminescu: „Gramă, Studiu critic, Mihail Eminescu“ Blaj 1891. Va să zică din Rom. Jună data ura lui în contra lui în Eminescu.

⁵ I. Bumbac a opus aici ideilor dlui T. Maiorescu, pe cele ale părintelui acestuia. N. A.

Tot odată propune: *Societatea să exprime etern respect și recunoștință acestor bărbați, drept dovadă, cumcă este de principiile lor și cumcă le va și urma.* — *Se primește între aplause entusiastice.*

Dl președinte face a doua propunere: Societatea să proclame de membri onorari ai ei pre Dnii: „Petre (!) Hașdeu, George Misail, Vasile Ureche, Pascali și Milo. — *Fiind însă timpul înaintat, rămâne votarea asupra acestei propunerii pe altă ședință. Dl Teodor Nica își renoește propunerea, [anterioară, care era identică cu a lui Eminescu. N. A.] care tot din cauza timpului înăntat nu se ia la desbatere.*

Ședința se închide la 9¹/₂ seara.¹

Unul dintre membrii comitetului ales în 4 Noemvrie, și demisionat apoi în 18 Noemvrie, este și M. Eminescu, a cărui demisiune se păstrează și acum în arhiva „Rom. June“:

Domnule Președinte,

Pentru că DTa, aducându prin ținuta DTale personală neparlamentarismului în desbaterea Comitetului prin o revenire asupra votului — pe care eu ca persoană o privesc ca neconsecință — pentrucă o neconsecință e necompatibilă cu ideile ce le am eu despre consecința parlamentară a unui corpu, — Vă rogu ca să binevoiți a primi demisiunea mea.

Primiți asigurarea stimei mele

M. Eminescu.²

Actul acesta nu poartă nici o dată, pe contrapagină însă a scris cineva mai târziu: 89/871. No. 89 a fost, după socoteala secretarului de atunci, numărul curent al actului în 1871. La prima vedere se pare că acest act nu se referă la ședința din 18 Noemvrie 1871, căci Eminescu demisionează din cauza „neparlamentarismului în desbaterea comitetului prin o revenire asupra votului“, prin urmare îți face impresia că e vorba de o ședință a comitetului, nu de una plenară.

Dacă considerăm însă faptul că Eminescu a făcut numai de două ori parte din comitetul „Rom. June“: prima dată sub președinția dlui Slavici, de care-l lega o prietenie foarte intimă și care l-ar fi împiedecat să-și dea demisia chiar pe timpul și din pricina acestui președinte. De altfel nici un proces verbal, fie el al Comitetului central pentru serbarea dela Putna, sau al „Rom. June“, nu ni spune că Eminescu ar fi demisionat din comitet pe vremea dlui Slavici. A doua oară a făcut parte din comitetul „Rom. June“ când a fost ales în 4 Noemvrie 1871 în calitate de bibliotecar sub președinția lui I. Bumbac, cu care nu se înțelegea. Din pricina acestei neînțelegeri și-a dat Eminescu demisia din comitet în ședința din 4 Noemvrie 1871, dar plenul nu i-a primit-o, ci l-a reținut pe Eminescu și i-a dat demisia lui Ioniță Bumbac, care, în

¹ Actul 361 cu procesul verbal din acea ședință a „Rom. June“.

² Actul 268 c din arhiva „Rom. June“.

ședința plenară din 18 Noemvrie 1871, „revine“ asupra votului plenar din 4 Noemvrie, candidând *din nou* la președinție. *Inconsecvența aceasta* a lui Bumbac îl face pe Eminescu să scrie actul de mai sus, iar fraza: „neparlamentarismul în desbaterea comitetului“, ar trebui interpretată în așa fel: „în desbaterea [pentru completarea] comitetului“, sau probabil că Eminescu înțelege ședința comitetului ce va fi fost ținută, ca de obicei, cu câteva minute înainte de deschiderea ședinței plenare din 18 Noemvrie 1871. În tot cazul Eminescu n'a putut demisiona înainte de 4 Noemvrie 1871 din motivele arătate mai sus; iar după ședința din 18 Noemvrie 1871 încă nu, căci el, după data aceasta, n'a mai făcut parte din comitetul „Rom. June“. *Demisia datează deci din 18 Noemvrie 1871.*

Dar conflictul acesta, între aderenții „Junimei“ din Iași și între cei ai școlii latiniste, nu se termină în ședința din 18 Noemvrie, căci el mai ocupă încă trei ședințe, amerințând să iee proporții cari treceau peste cadrele unui simplu conflict de ordin literar și filologic, până ce în fine se potoli cu totul.

În ședința ordinară a „Rom. June“ din 2 Decemvrie st. n. 1871 „se aduce la discuțiune: publicarea desbaterilor ținute în ședințele societății. — La această discuțiune luară parte mai mulți membri ai societății, dintre cari unii fură cu totul contra publicării desbaterilor din cauza imposibilității unei exacte practisării; alții însă pledară pentru publicarea lucrărilor literare și artistice ale societății.¹

În urma unei desbateri infocate și serioase se aduse la vot propunerea comitetului, care o primi majoritatea absolută a societății, însă fără a se declara în privința modalității publicării. Dl T. Nica repășește din societate.² Acesta era unul din aderenții lui Eminescu.

În ședința din 5 Ianuarie st. n. 1872 isbueni iarăși cearta, acum însă pentru cea din urmă oară, între „junimiști“ și „latiniști“:

Dl Ilie Luția . . . pretinde ca, conform decisiunii societății din ședința din 1871, să se escludă dela invitare [la serbarea ajunului anului nou] acei Români, cari lucră contra intereselor vitale ale Românilor. Asupra acestei pretensiuni se deschide o discuțiune înfocată, la care participară mai mulți membri ai societății. Dl Oncu propune: Societatea „România Jună“ concludă, că la invitarea la serbarea ajunului anului nou 1872 nu va face nici o distincție între persoane, partide ori direcțiuni naționale. Propunerea se primi prin 16 voturi contra 9 voturi. Dl preș. Ion Bumbac declară că, primind societatea propunerea aceasta, nu poate a mai funga ca președinte al societății, nici a participa ca membru în societate,

¹ Se pare că în ședința aceasta i-a venit lui Eminescu ideea de a publica articolul destinat pentru „Românul“ (București) și din care am reprodus un pasaj relativ la conflictul dintre aderenții „Junimei“ și cei ai școlii latiniste. Vezi și I. Slavici, Serbarea dela Putna, în Conv. lit. No. 10 anul 1903 p. 923.

² Actul 366 din arhiva „Rom. June“.

fiindcă această propunere e ridicată la valoare de conclud contra decisiunii din şedinţa din 1871 a societăţii, care conclud e şi persvasiunea sa; deci roagă societatea a-i primi demisiunea, declarând tot odată că repăşeşte din societate. Se primeşte . . . Dl Ilie Luţia demisionează şi repăşeşte din societate. Toţi membrii comitetului îşi dau demisiunea. Dnii V. Tomici, Emiliu Filipanu şi Ilie Pantasi anunţă repăşirea din societate.¹

Demisia acestui comitet şi a preşedintelui său înseamnă învingerea lui Eminescu şi a aderenţilor săi. Cu timpul se potoliră spiritele. Zi de zi discuţiile luau alt ton, apropierea se făcea văzând cu ochii, între tinerii colegi se desluşiau nişte convingeri nouă, venite dela Iaşi, că: „*Semnul adevărului trebuie implântat în tot locul, cu ori ce jertfă*“. Comitetul ales în 20 Ianuarie st. n. 1872 era un comitet de coaliţie, compus din „junimişti“ şi „latinişti“.

Eminescu a triumfat şi, cu toate neplăcerile ce le-a îndurat, el nu şi-a dat nici odată demisia din societate. În „Albumul“ Rom. June îl aflăm trecut printre „Membrii pe anul scolasticu 1871—72“, sub No. 5, în calitate de „membru ordinariu“, iar în şedinţa plenară din 8 Mai 1872 el fu ales, împreună cu dnii V. Bumbac şi I. Slavici — toţi trei publicişti — în comisiunea literară pentru censurarea conferenţelor făcute de membrii „Rom. June“, cu toate că într’o şedinţă precedentă se hotărîse ca din comisie să facă parte numai oameni cari au terminat studiile universitare.

Deşi membrii din comisie erau *obligaţi* să ție conferenţe, Eminescu n’a ținut nici n’a cenzurat nici odată o conferenţă. În anul administrativ 1871/72 au cetit lucrări literare sau ştiinţifice numai V. Bumbac, M. Grigoroviţă şi I. Slavici.²

În anul 1873 Eminescu petrecea la Berlin, unde se inscrisese la facultatea filozofică, iar doi ani mai târziu, când se aşezase la Iaşi, „Rom. Jună“ îl numi, probabil în adunarea generală din toamna anului 1875, membru emeritat. În raportul anual al soc. „Rom. Jună“ pe anul 1874/75 îl aflăm, între ceilalţi membri emeritaţi, la p. 14 No. 6 şi pe tânărul „Drd fil.“ M. Eminescu din Iaşi.

Legăturile sale de mai târziu cu soc. „Rom. Jună“ sunt cunoscute atât din biografiile lui Eminescu, cât şi din lucrarea mea „Monografia Rom. June“ p. 61—62.

VI. „Scrisoarea III.“

Ar fi deosebit de important pentru studiarea operei poetice a lui Eminescu, dacă am cunoaşte izvoarele de inspiraţie cel puţin pentru cele mai însemnate creaţiuni poetice ale sale. Unele din ele sunt cunoscute, restul însă urmează să fie cercetat încă, până vom ajunge să cunoaştem în amănuntele ei toată opera sa literară, chiar cu riscul de

¹ Actul 383 din arhiva „Rom. June“.

² Actul 420. Raportul comitetului în 2 Noembre 1872.

Aglaiă Droglă, sora lui Eminescu, împreună cu cei doi copii ai ei.

a atinge susceptibilitatea unor naivi, cari cred că Eminescu ar putea pierde, în cazul acesta, din valoarea sa.

„*Divina Comedia*“ a lui Dante rămâne aceeași creațiune genială chiar și după ce-au dovedit biografi și criticii săi că acest subiect a mai fost tratat de niște „*poëtae minores*“, italieni și francezi, cu mulți ani înainte de apariția capodoperei lui Dante. Asemenea și „*Faust*“ al lui Goethe nu a pierdut nimic din preț când s'a descoperit că această tragedie a omenirii își are izvorul într'o poveste germană din evul mediu.

Nu cred deci că-i răpesc lui Eminescu din nimbul său, dacă voi spune că partea primă din „*Scrisoarea III*“, cea mai cunoscută satiră a lui, își are izvorul într'o poveste turcească, publicată de *Josef von Hammer*, cunoscutul istoric al imperiului otoman. Eminescu a împrumutat din acea poveste și unele figuri poetice, pe cari le întâlnim în poezia sa.

„*Scrisoarea III*“ a apărut pentru prima dată la 1 Mai 1881 în „*Convorbiri literare*“ și are, după mărturisirea dlui Scurtu¹, mai multe variante. Probabil că fragmentele din Ms. Ac. Rom. 2276, ff. 103—105, care conțin visul lui *Baiazid*², în altă redactare cu totul deosebită³, se apropie și mai mult de originalul poveștii.

Reproducem originalul german al poveștii turcești publicate de *Hammer*, iar după aceasta alăturăm, pentru asemănare, partea corespunzătoare din „*Scrisoarea III*“:

„*Edebali, ein frommer und gelehrter Scheih aus Adana, im Lande Karaman, nachdem er in Syrien die Studien des Gesetzes vollendet, hatte sich zu Itburuni, einem Dorfe in der Nähe von Eskischehr, der Hauptstadt des heutigen Sandschaks Sultan öni, niedergelassen. Osman besuchte denselben öfters, und als er eines Abends dessen Tochter, die schöne Malchatun (Schatzfrau), gesehen, entbrannte er zu ihr in heftiger Liebe. Seinem Begehren um ihre Hand willfahrte jedoch der Vater nicht, weil er die Gesinnungen des Jünglings nicht für beständig, auch seine Tochter demselben nicht für ebenbürtig genug hielt. Osman klagte die Leiden durchkreuzter Liebe seinen Gefährten und Nachbarn, und unter diesen dem Herrn von Eskischehr, der, durch die Erzählung des begeisterten Liebhabers mit Begierde entzündet, ebenfalls die schöne Malchatun begehrte, und abschlägige Antwort erhielt. Edebali, sich mehr vor dem Herrn von Eskischehr, als vor dem Jüngling Osman fürchtend, war aus dem Gebiete des ersten in das des letzten, oder vielmehr seines Vaters Ertoghrul (Osmans Vater) gezogen, daraus Feindschaft und Fehde zwischen dem Herrn von Eskischehr und Osman. [Acești doi poartă un război, din care Osman iese biruitor.] Noch zwei Jahre verflossen, ehe er (Osman) durch ihre (Malchatuns) Hand des heißesten seiner*

¹ *M. Eminescu*, *Lumină de lună*, Poezii. Ediție îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu. București 1910 p. 381.

² De fapt este al lui Osman, întemeietorul imperiului turcesc. Nota I. Gr.

³ *I. Scurtu*, *ibidem*.

Wünsche theilhaftig ward, eh' ihr Vater, durch des Jünglings Treue und anhaltende Liebe bewegt, sich die Auslegung eines Traumes zu seinen Gunsten gefallen ließ.

Eines Abends, als Osman im Hause Edebalis's, als Gast, übernachtend, voll Geduld, welche nach dem Sprichworte des Arabers der Schlüssel des Genusses, und voll Gedanken an den Gegenstand seiner Liebe, durch die er sich schweigend und entbehrend fast das Martyrthum verdient, zu Bette gegangen war, leuchtete ihm aus verborgener Welt das folgende Traumbild in das, von außen schlummernde, nach innen geöffnete Auge. Er sah sich und den Scheich, seinen Gastherrn, ausgestreckt liegen. Aus Edebalis Brust stieg der Mond auf, der wachsende, der sich, zu Osman neigend, als Vollmond in dessen Busen barg und versank. Da wuchs aus seinen Lenden ein Baum empor, und wuchs und wuchs an Schönheit und Stärke immer größer und größer, und spreitete seine Äste und Zweige aus, immer weiter und weiter, über Länder und Meere bis an den äußersten Gesichtskreis der drey Theile der Erde seinen Schatten verbreitend. Unter demselben standen Gebirge wie der Kaukasus und der Atlas, der Taurus und der Hämus, gleichsam die vier Pfeiler des unendlichen Laubzeltes; es strömten, als die vier Flüsse dieses paradiesischen Baumes, unter den Wurzeln desselben der Tigris und der Euphrat, der Nil und der Ister hervor. Schiffe deckten die Flüsse und Flotten die Meere, Saaten die Felder und Wälder die Berge. Aus denselben sprangen Quellen in befruchtender Fülle, und durchrieselten das Rosen- und Cypressengemisch edenischer Fluren und Haine. Aus den Thälern thürmten sich Städte auf mit Domen und Kuppeln, mit Pyramiden und Obelisken, mit Pracht- und Thurmsäulen, von deren Spitze der Halbmond funkelte, von deren Gallerien Gebethausruf erscholl in das Concert tausendstimmiger Nachtigallen und tausendfarbiger Papageien, welche sangen und kaseten im kühlenden Schattendach, dessen zahllose Blätter schwertförmig gebildet waren. Jetzt erhob sich ein siegender Wind, und senkte die Spitze derselben gegen die Städte und zuvörderst gegen die Kaiserstadt Constantins, die an dem Zusammenfusse zweyer Meere und zweyer Erdteile, als ein Diamant zwischen zwei Saphiren und zwey Smaragden gefaßt, den Edelstein des Ringes erdumfassender Herrschaft bildet. Eben wollte Osman den Ring anstecken, als er erwachte. Die Auslegung des Traumes, als Vorbild der Weltregierung eines aus Edebalis's und Osman's Lenden entsprossenen Herrschergeschlechtes, ebnete alle Schwierigkeiten, welche der Vermählung mit der schönen, durch den Vollmond vorgestellten Malchatun, entgegengestanden waren.“¹

Textul „Scrisorii III“ diferă în câteva locuri de cel al poveștii turcești, care este cu mult inferioară, în privința frumuseței, poeziei lui Eminescu. Pentru o mai ușoară comparație reproduc partea primă din „Scrisoarea III“:

¹ Josef von Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches, erster Band 1300—1520, Pest 1834; pp. 65—67.

„Un sultan, dintre aceia ce domnesc peste vr'o limbă
 Ce, cu-a turmelor pășune, a ei patrie și-o schimbă,
 La pământ dormea, ținându-și căpătâiu mâna cea dreaptă;
Dară ochii'nchis afară, înlăuntru se deșteaptă.
 Vede, cum din ceruri luna lunecă și se coboară
 Și s'apropie de dinsul preschimbată în ficioară.
 Înfloreă cărarea ca de pasul blândeii primăveri;
 Ochii ei sunt plini de umbra tăinuitelor dureri;
 Codrii se înflorează de atâta frumusețe,
 Apele'ncrețesc în tremur străveziile lor fețe,
 Pulbere de diamante cade fină ca o bură,
 Scânteind plutea prin aer și pe toate din natură,
 Și prin mândra fermecare sun'o muzică de șoapte
 Iar pe ceruri se înalță curcubeele de noapte . . .
 Ea, șezând cu el alături, mâna fină i-o întinde,
 Părul ei cel negru'n valuri de mătase se desprinde:
 „Las' să leg a mea viață de a ta. În brațe-mi vino,
 Și durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o . . .
 Seris în cartea vieții este și de veacuri și de stele
 Eu să fiu a ta stăpână, tu stăpân vieții mele“.

Și cum o privea Sultanul, ea se'ntunecă . . . dispore;
 Iar din inima lui simte un copac cumcă răsare,
 Care crește într'o clipă ca în veacuri, mereu crește,
 Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește,
 Umbra lui cea uriașă orizontul îl cuprinde
 Și sub dinsul universul într'o umbră se întinde;
 Iar în patru părți a lumii vede șiruri munții mari,
Atlasul, Caucazul, Taurul, și Balcanii seculari.
 Vede *Eufratul și Tigris, Nilul, Dunărea bătrână;*
 Umbra arborelui falnic peste toate e stăpână.
 Astfel Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiuri
 Și corăbiile negre legănându-se pe râuri,
 Valurile verzi de grâne legănându-se pe lanuri,
 Mările țărnuitoare și cetăți lângă limanuri,
 Toate se întind nainte-i . . . Ca pe-un uriaș covor
 Vede țară lângă țară și popor lângă popor.
 Ca prin neguri alburie se strevăd și se prefac
 În întinsă'mpărăție sub o umbră de copac.

Vulturii porniți la ceruri, pân' la ramuri nu ajung;
 Dar un vânt de biruință se pornește îndelung
 Și lovește rânduri, rânduri în frunzișul sunător.
 Strigăte de Allah! Allah! se aud pe sus prin nor.
 Zgomotul creștea ca marea turburată și înaltă,
 Urlete de bătalie s'alungau după olaltă;
 Însă frunzele-ascuțite se îndoiaie după vânt
 Și deasupra *Romei nouă* se înclină la pământ.

Se cutremură Sultanul . . . se deșteaptă . . . și pe cer
 Vede luna ce plutește peste plaiul *Eschişer* ;
 Și privește trist la casa *Şeihului Edebali*.
 După gratii de fereastă o copilă el zări
 Ce-i zâmbește, mlădioasă ca o creangă de alun:
 E a *Şeihului* copilă, e frumoasa *Malcatun*.
 Atunci el pricepe visul că-i trimis dela Profet,
 Că pe-o clipă se'nălțase chiar în raiu la Mahomet,
 Că din dragostea-i luminează un imperiu se va naște,
 Ai căruia ani și margini numai cerul le cunoaște.¹

Ar mai fi de amintit că Eminescu s'a inspirat tot din Hammer când a scris următoarele trei versuri din „Scrisoarea III“:

„Cu o ură ne'mpăcată mi-am șoptit atunci în barbă:
 Am jurat ca peste dinșii să trec falnic, fără păș,
 Din pristolul dela Roma să dau calului ovăs! . . .“

În Hammer cuvintele aceste, puse în gura lui Baiazid înainte de lupta dela Nicopole (1396), sună astfel: „*Weniger vermessen war Bajesid's auf seine Übermacht gestützte Drohung, nächstens sein Pferd auf dem Hochaltare der Peterskirche zu Rom Hafer fressen zu lassen.*“²

Scena cu Mircea și descrierea bătăliei dela Rovine sunt creațiuni ale fantaziei lui Eminescu, și de aceea cu greu se vor afla și pentru aceste pasaje izvoarele de inspirație.

VII. Sonetul „Veneția“.

Multă vreme s'a crezut că celebrul sonet al lui Eminescu despre Veneția, tradus în mai multe limbi, este o inspirație originală, dar, după publicarea poeziilor sale, s'a văzut că sonetul respectiv și variantele lui sunt o traducere — în cazul cel mai bun o imitație, ce-i drept genială — după un sonet al lui *Cajetan Cerri*, un italian germanizat, care a fost prin 1888 secretar la ministerul de externe din Viena.³

Di I. A. Rădulescu-Pogoneanu, care a studiat manuscrisele lui Eminescu, a atras cel dintâi atenția cercetătorilor operei lui Eminescu asupra acestui fapt în „Convorbiri literare“ pe 1902 (XXXV) No. 5, pp. 404 și 407, fără să cunoască sonetul lui Cerri, ale cărui volume de poezii sunt de tot rare iar prin bibliotecile din România imposibil de aflat. DȘa susține că traducerea (imitația) este superioară originalului, cu toate că nu-l cunoștea.

Di Rădulescu-Pogoneanu scrie despre acest sonet următoarele: „Sonetul ‚S'a stins viața falnicei Veneții‘ se găsește în variante din di-

¹ *M. Eminescu*, Lumină de lună, Poezii. Ediție îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu. București 1610 pp. 287—289.

² *Josef von Hammer*, Geschichte des osmanischen Reiches, erster Band, 1800—1520, Pest 1834 p. 197; vezi și *Daru*, Histoire de Venise, II p. 103.

³ *A. de Gubernatis*, Dictionnaire international des écrivains du jour, 1888.

ferite vremuri. *In forma cea dintăi îl întâlnim într'un caet cu note dela cursuri, scrise în nemțește foarte multe din ele, — probabil din vremea când Eminescu era student la Viena; acolo face parte dintr'un ciclu de 4 sonete, dintre care cele dintăi trei, fără titlu, cântă marea, iar al 4-lea e intitulat ‚Maria Tudor‘; al treilea din serie în volumul ‚Poesii postume, [ediția primă din 1902, îngrijită de dl Nerva Hodoș], pp. 58—60.¹⁴ Iar mai departe la p. 407: „E probabil că originalul după care s'a inspirat Eminescu e în nemțește; . . . suntem siguri că ‚imitația‘ lui Eminescu e cu mult superioară originalului“.*

În biblioteca universității din Viena am aflat volumul de poezii al lui C. Cerri: „*Aus einsamer Stube*“, în care a apărut sonetul „*Venedig*“, scris întâiași dată în anul 1850, adecă în anul nașterii lui Eminescu. E mică deosebirea între originalul german și unele din variantele sonetului lui Eminescu; cele două strofe dela început din variantele acestuia, publicate de dl I. A. Rădulescu-Pogoneanu², sunt aproape de nerecunoscut în originalul lui Cerri.

Cu toată afirmația dlui Rădulescu-Pogoneanu, — ce-i drept cam nesigură, de oarece dsa nu cunoștea isvorul de inspirație — că sonetul lui Eminescu este o imitație și nu o creațiune originală, totuși se mai menține și azi, chiar și la cei mai noi și mai precauți biografi ai lui Eminescu, cum este de pildă dl N. Zaharia, acest neadevăr literar că sonetul despre Veneția este al lui Eminescu.

Acestuia însă nu i se poate face nici o imputare că n'a indicat isvorul din care și-a luat inspirația, deoarece sonetul „*S'a stins viața falnicei Veneții*“ a fost publicat mai întâi — probabil de cătră dl T. Maiorescu — în „Convorbiri literare“ la 1 Ianuarie 1884, așa dară într'o vreme când poetul petrecea bolnav în sanatorul lui Leidesdorf din Viena. De altfel, deasupra unei variante ce se află printre manuscrisele lui dela Academia Română No. 272 f. 193, se află o indicație scrisă de însuși Eminescu: „după G. Cerri“.

Reproducând aici originalul german, spulberăm un neadevăr literar și facem un act de dreptate față de Cajetan Cerri. Nime nu-i vinovat de eroarea ce s'a menținut pân'acum și din pricina persistenței căreia cei necunosători în cauză au tradus sonetul lui Eminescu — luat dintr'un isvor german — de mai multe ori în această limbă.³

Iată acum și sonetul lui Cerri:

¹ I. A. Rădulescu-Pogoneanu: Din poeziile inedite ale lui Mihail Eminescu. (Conv. lit. No. 5, 1 Mai 1902 anul XXXV p. 404).

² locul citat.

³ De pildă în „*Münchener Neueste Nachrichten*“ din 18 Iulie 1902 de cătră un anonim, probabil Dna Johanna v. Minckwitz (După dl. I. A. Rădulescu-Pogoneanu, Conv. lit. XXXVI 1 Dec. 1902 No. 12 pp. 1148—9); apoi de Maximilian Schroff și alții.

Venedig.

(1850.)

So oft ich seh' in düstrer Mondeshelle,
 Wie, folgend einem innren dunklen Zwange,
 Das Meer sich schmiegt in nie gestiltem Drange
 Wild an Venedigs bleiche Marmorschwelle —
 Ist's mir als wäre diese dunkle Welle
 Ein düst'rer Knabe, der, verstört und bange
 Auf der Geliebten bleicher Todtenwange
 Getäuscht von Neuem sucht des Lebens Quelle.
 Und tönt dann durch die öde Kirchhofsstille
 Vom Markusturm die zwölfte Stunde, schaurig,
 Wie das Gestöhne einer Schmerzsibylle:
 So ist's, als wenn aus einem dumpfen Grabe
 Das Wort ertönte, wehmutsvoll und traurig:
 „Laß ab! die Todten stehn nicht auf, o Knabe!“

(Pagina 62 din volumul: „Aus einsamer Stube,“ *Dichtungen von Cajetan Cerri*, Wien 1864. Verlag von Karl Schönewerk.) Volumul este dedicat poetului *Anastasius Grün*.

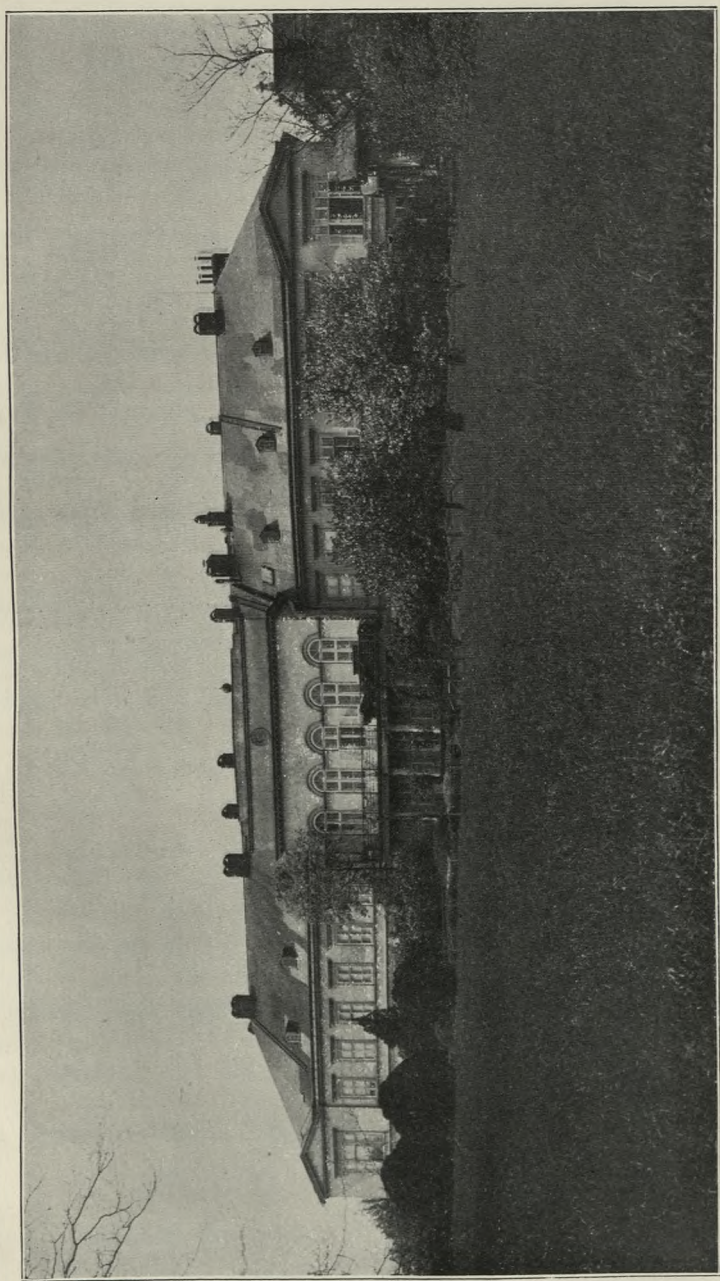
Dintre variantele sonetului lui Eminescu o reproducem pe cea mai cunoscută:

S'a stins viața falnicei Veneții,
 N'auzi cântări, nu vezi lumini de baluri;
 Pe scări de marmură, prin vechi portaluri
 Pătrunde luna înălbind pereții.
 Okeanos se plânge pe canaluri.
 El numa'n veci e'n floarea tineretii,
 Miresei dulci i-ar da suflarea vieții,
 Izbește'n ziduri vechi, sunând din valuri.
 Ca'n țintirim tăcere e'n cetate.
 Preot rămas din a vechimei zile,
 San Marc, sinistru miezul nopții bate.
 Cu glas adânc, cu graiul de Sibile,
 Rostește lin în clipe cadentate:
 „Nu'nvie morții — e'n zădar, copile!“¹

După ce răsfoiești vre-o două-trei volume de poezii de ale lui Cerri și le compari cu ale lui Eminescu, afli la acest din urmă unele reminiscențe vagi din Cerri, în privința formei și a imaginilor, dar mai ales îți bate la ochi înrudirea lor sufletească: o melancolie vagă și o predispoziție pentru întrebări filozofice, comune amândurora. Cercetătorii

¹ M. Eminescu, *Lumină de lună, Poezii*. București 1910, p. 268.

Sanatorul din Ober-Döbling lângă Viena, în care a petrecut Eminescu în 1883—1884.

operei lui Eminescu vor trebui să-i dea atenție și acestui fapt, nu fără oarecare importanță, și să caute întru cât a fost Eminescu influențat în tinerețea sa de opera acestui italian cu sufletul întrăinat.

VIII. M. Eminescu în sanatoriu din Döbling.

Asupra boalei lui Eminescu, care a izbucnit în 10 Iulie st. n. 1883, și asupra petrecerii acestuia în sanatoriu din Ober-Döbling lângă Viena, în care a fost internat la timpul său și poetul german Lenau, dl Gh. Teodorescu-Kirileanu a publicat unele date și scrisori foarte importante, cu ajutorul cărora au fost rectificate o mulțime de informații necomplete și tendențioase.¹

Eminescu, pe care l-a adus la Viena dl A. Chibici-Răvneanu — un fost coleg de școală al poetului la gimnaziul din Cernăuți și la universitatea din Viena — a fost internat în sanatoriu particular al profesorilor Leidesdorf și Obersteiner în ziua de 2 Noembrie 1883 și ținut până în 26 Februarie 1884, când părăsi institutul pentru a face o călătorie în Italia, întovărășit fiind de dl Chibici.

Înainte de plecare îi oferi dlui prof. Dr. H. Obersteiner, care l-a îngrijit, volumul său de poezii, apărut sub îngrijirea dlui Maiorescu în 1884 în editura librăriei Socecu et comp. Volumul poartă următoarea dedicație, scrisă de Eminescu în limba germană cu litere gotice: „*Dem hochgeehrten Herrn Dr. Obersteiner zur gütigen Erinnerung an M. Eminescu*“.

Dl consilier aulic și profesor universitar Dr. Obersteiner, care ne-a dat informația aceasta, a binevoit să ne puie la dispoziție și următorul fragment, relativ la boala lui Eminescu, seos din condica bolnavilor pe cari i-a îngrijit dsa:

**Privat-Heilanstalt
von
Prof. Obersteiner
Wien, Döbling.**

Auszug aus der Krankengeschichte des Herrn Eminescu Michael.

Patient hat eine geistig angestrenzte und etwas unordentliche Lebensweise geführt. Er gilt als einer der hervorragendsten rumänischen Dichter. Seit 6 Monaten ganz unregelmäßiges Leben, reizbar, bis vor 4 Monaten ein heftiger Aufregungszustand eintrat. Delirien, verschiedenartige Halluzinationen, Schlaflosigkeit, aggressives Benehmen, Vocificationen. In die Heilanstalt des Dr. Souzo [aufgenommen?], hier mit Vesicatoren, Fußbädern, Chloral, Morphin, Jodkalium behandelt. Es besserte sich nach und nach die heftige Aufregung, doch blieben die Delirien fortwährend.

Status und Decursus der Krankheit.

[2. November 1883] *Hochgradig verwirrt, spricht und singt fortwährend, vollständig unorientiert. Benennt die verschiedenen Personen immer*

¹ Gh. Teodorescu-Kirileanu, Câteva date asupra lui Eminescu. (Conv. lit. No. 11 din Noembrie 1906 anul XL pp. 995—1016.)

mit den gleichen Namen: König von Norwegen, König der Juden, Heinrich Heine, Kaiser von China, u. s. w. Gelegentlich aufgeregter, schlägt an die Thüre.

8. November 1883. Anfall mit Bewußtlosigkeit und leichten Krämpfen. Später auch Erbrechen.

10. November. Ziemlich gleich aufgeregter, spricht fortwährend im Predigertone, mit der Bettdecke über dem Kopf, unsinniges Zeug: Abra Kadabra. Durch lebhaftes Zureden kann man ihn zu ganz vernünftigen Antworten bringen.

26. Dezember. Seit einiger Zeit leichter Ohrenfluß rechts.

10. Jänner. Seit zwei Tagen ruhiger.

12. Jänner. Von der Isolierabteilung weg. Singt nicht mehr, eher deprimiert, giebt nicht mehr die falschen Namen, liest. Besuch Maiorescu's ohne nachhaltigen Einfluß.

24. Jänner. Anscheinend recht gut, giebt über alles passende Antwort, erinnert sich nicht an den Beginn seiner Krankheit, teilnehmend, ernst, freundlich, wünscht Auskunft über seine Verhältnisse.

8. Februar. Recht gut, aber ziemlich verschlossen, kümmert sich sehr viel um das Essen, kann sich nicht recht beschäftigen, liest wenig.

26. Februar. Reist mit Herrn Chibici nach Florenz.

Dauer des hiesigen Aufenthaltes: 2. November 1883—26. Februar 1884.

Jurnalul acesta — mi-a spus dl prof. Obersteiner — a fost cerut prin 1895 de un domn din Bucureşti, al cărui nume l-a uitat. DSA n'a păstrat nimic din corespondenţa ce-a avut-o cu dl T. Maiorescu şi cu prietenii din ţară ai lui Eminescu; restul din jurnal nu poate fi dat publicităţii.

Relativ la sanatorul dsale de pe Hirschengasse 71 — acum se află pe XIX/1 Billrothstraße 69 — mi-a spus că prin 1883—84 era proprietatea repăusatului prof. Leidesdorf şi a dsale. Acum însă a trecut cu totul în posesiunea dlui Obersteiner. Situat la marginea Vienei, în mijlocul unui parc bine îngrijit, plin de flori, de copaci roditori şi de verdeaţă, sanatorul acesta izolat, liniştit, cu ferestrele închise şi învăluit într'o atmosferă tainică, îţi face impresia unei vile părăsite, fără viaţă. Iar când te gândeşti că în umbra zidurilor sale tăcute, după gratiile ferestilor închise, cea mai luminată minte ce-a dat-o neamul nostru a petrecut, patru luni de-arândul, întunecată de cea mai grozavă boală ce-o cunoaşte omenirea, un sentiment de durere mută şi de revoltă împotriva sorţii celei nedrepte îţi cuprinde sufletul . . .

Bibliografia.

a) Manuscrise din arhive.

Academia Română: Mss. lui M. Eminescu No. 2255 f. 329; 2257 f. 67.

Actele din arhiva „României Junce“, Nrele: 26; 98; 182; 184; 185; 203; 215; 223; 238; 245; 266; 268 a; 268 b; 268 c; 268 d; 274 a; 275; 278; 279; 332; 352; 356; 358; 359; 360; 361; 366; 383; 419; 420.

- „*Albulu societatii Romania.*“ (Album de suvenire. Se află în arhiva „Rom. June“.)
 „*Albumul Societății sociale-literare 'Romania Jună' a studenților Români din Viena.*“
 (Se află în arhiva „Rom. June“.)
 „*Consemnarea P. T. Domnilor cari binevoiescu a se inscrie ca membri ai Societății Literare-scientifice romane din Viena.*“ (Un fel de album al acestei societăți, care se află în arhiva „Rom. June“.)
Nașionalele lui Eminescu dela universitatea din Viena. Se află în arhiva cvesturii universității.)
Raportul despre constituirea primului comitet al „României June“. (Se află în arhiva dela Direcția c. r. a poliției din Viena.)

b) Epistole dela:

- Eminescu Mihail*, cătră dl T. Maiorescu, cu data Ipotești 6. August 1871.
Dna Kreycz Letiția, cu data Budapesta 9 Martie 1913
Dl Stefanelli T. V., cu data Cernăuți 18 Aprilie 1913
Dl Teclu Nicolae, cu data Viena, 18 Martie 1913 } cătră I. Grămadă.

c) Cărți, articole de prin reviste, ziare etc.

- Botez Corneliu*, *Viața poetului Mihail Eminescu* (date biografice inedite), pp. 29—73 din „*Omagiul lui Mihail Eminescu*, cu prilejul a 20 ani dela moartea sa. București 1909. (Comitetul Comemorării—Galați.)
Cerri Cajetan, *Aus einsamer Stube, Dichtungen von . . .* Wien 1864. Verlag von Karl Schönewerk.
Chendi Ilarie, Prefață la M. Eminescu, *Opere complete*. I. *Literatura populară*. București 1902, pp. III—XXI.
Chendi Ilarie, Note la „M. Eminescu. Poesii postume, ediție nouă“. București 1908, pp. 265—282.
Daru, Pierre Antoine Noël Bruno comte de, *Histoire de la république de Venise*, 2 edition. Paris 1821, vol. II.
Eminescu Mihail, *Diverse*. Cu o prefață de I. L. Caragiale. Iași (1889?), *Librăria Șaraga*.
Eminescu Mihail, *Lumină de lună*. Poezii. Ediție îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu. București 1910.
Eminescu Mihail, *Scrieri politice și literare*. Manuscrise inedite și culegeri din ziare și reviste. Vol. I. Ediție critică (îngrijită de Ion Scurtu). București 1905.
Fântâna Blanduziei. București 1889, No. 27.
Gramă (Alexandru?), *Studiu critic*, Mihail Eminescu, Blaj 1891.
Grămadă Ion, *Societatea academică socială literară „România Jună“* din Viena (1871—1911) *Monografie istorică de . . .*, Arad 1912.
Gubernatis, Angelo de, *Dictionnaire international des écrivains du jour*, Florence 1888.
Hammer, Josef von, *Geschichte des osmanischen Reiches, erster Band 1300—1520*, Pest 1834.
Nachrichten, Münchener Neueste, 18. Juli 1902 (Sonetul „Venedig“).
Petrinț Dimărie, Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina, de . . . (Cernăuți 1869. Tiparul lui Bucoviecki și comp.)
Rădulescu-Pogoneanu I. A., Câteva pagini din tinerețea lui Eminescu. „*Convorbiri literare*“ No. 4 din 1 Aprilie 1903, XXXVII, pp. 297—328.
Rădulescu-Pogoneanu I. A., Din poesile inedite ale lui Mihail Eminescu. „*Convorb. lit.*“ No. 5 din 1 Mai 1902, XXXV, pp. 385—408.
Rădulescu-Pogoneanu I. A., O traducere germană a sonetului „*Veneția*“ a lui Eminescu. „*Convorb. lit.*“ XXXVI 1 Dec. 1902, No. 12, pp. 1148—49.
Rădulescu-Pogoneanu I. A., *Studii*. București 1910.
 „*România Jună*“, *Raportul anual pe anul administrativ 1874/75 și pe anul administrativ 1894/95*.

Revista politică, Suceava 1 August 1889.

Sămănătorul, Revistă literară săptămânală. București 1903.

Sbiera Radu I. Dr., Amintiri despre Eminescu, în „Almanach literar pe anul 1903, Cernăuți 1903. Întrunirea academică română „Bucovina“, pp. 85—102.

Scurtu Ion, Michail Eminescu's Leben und Prosaschriften, pp. 254—408 din „Zehnter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache“ (Rumänisches Seminar) zu Leipzig. Herausgegeben von dem Leiter des Instituts Professor Dr. Gustav Weigand. Leipzig 1904.

Slavici Ioan, Eminescu-omul, pp. 5—25 din „Omăgiu lui Mihail Eminescu, cu prilejul a 20 ani dela moartea sa. București 1909.“ (Comitetul Comemorării — Galați.)

Slavici Ioan, Serbarea dela Putna, Conv. lit. No. 10 din 1 Octombrie 1903, anu XXXVII pp. 923—938; idem pp. 1006—1015, și Conv. lit. No. 1 din 1 Ianuarie 1904 anul XXXVIII pp. 29—48.

Stefanelli T. V., Serbarea dela Putna, în „Junimea literară“ (Cernăuți 1909, anul VI No. 7 și 8.

Tanac Filimon, Mihai Eminescu, Patru epistole 1872—1873, pp. 41—48 din „Almanach literar p. anul 1903“. Cernăuți 1903 (Întrunirea academică română „Bucovina“).

Teodorescu-Kirileanu Gh., Câteva date asupra lui Eminescu. Conv. lit. No. 11 din Noembrie 1906 anul XL pp. 994—1016.

Tribuna, Arad 1909, anul XIII, Iunie 16 No. 129. (Număr festiv închinat lui Eminescu.)

Vorlesungen, öffentliche, an der K. K. Universität zu Wien. Wien 1869, 1870, 1871 1872.

Zaharia N., Mihail Eminescu, Vieța și opera sa. București 1912.

